

Juulia Viikki

MERKITTÄVÄ ONGELMA, JOKA HARVOIN TUNNISTETAAN

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulma
vieraannuttamiseen

TIIVISTELMÄ

Viikki, Juulia: Merkittävä ongelma, joka harvoin tunnustetaan
Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulma vieraannuttamiseen
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Kesäkuu 2024

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on saada yleiskuva vieraannuttamiseen liittyvistä tekijöistä ja koota tietoa toimintatavoista, joilla lastensuojelun sosiaalityöntekijät pyrkivät ehkäisemään vieraannuttamista. Tutkielmani koostuu lomakekyselyn vastauksista, joita sain 28 lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä.

Tutkielmani on pääosin kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Analyysitapana olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Monivalintakysymysten osalta olen käyttänyt taulukointia ja ristiintaulukointia. Tutkielmani tieteenfilosofinen tausta on sosiaalisessa konstruktionismissa, jonka keskeisenä lähtökohtana on tiedon rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Tutkimustulokset osoittavat, että vieraannuttaminen on työntekijöiden näkemysten mukaan merkittävä ongelma lastensuojelussa ja usein myös mukana tilanteissa, joissa lapsi erotilanteessa vieraantuu toisesta vanhemmastaan. Vieraannuttaminen tunnustetaan pääosin huonosti. Lastensuojelussa keskeinen haaste on se, että vieraannuttaminen on usein vain yksi asia muiden asioiden joukossa. Lisäksi vieraannuttamiseen liittyy usein muukin väkivalta, joka edelleen vaikeuttaa vieraannuttamisen tunnustamista. Olisi myös tärkeää erottaa toisistaan lapselle haitallinen vieraannuttaminen ja tilanne, jossa vanhempi pyrkii suojelemaan lastaan todelliselta väkivallalta tai sen uhkalta.

On olemassa tiettyjä merkkejä, joiden perusteella voi perustellusti epäillä vieraannuttamisen mahdollisuutta, mutta toisaalta vieraannuttamisesta ei välttämättä kerro mikään yksittäinen asia. Oleelliseksi asiaksi vieraannuttamisen havaitsemisen kannalta nousee se, että sosiaalityöntekijä tuntee lapsen perheineen ja pystyy siten helpommin havaitsemaan esimerkiksi mahdollisia muutoksia.

Tulosten mukaan lastensuojelun keinot puuttua vieraannuttamiseen koetaan kaiken kaikkiaan vähäisiksi ja monesti keskustelu voi olla ainoa tapa yrittää puuttua asiaan. Vastauksissa tulee kuitenkin esiin myös erilaisia konkreettisia puuttumisen keinoja. Sosiaalityöntekijöiden kuva nykyisestä vieraannuttamisen ehkäisemisestä on synkkä: suuri osa tapauksista jää havaitsematta ja vain pieneen osaan havaituista tapauksista pystytään vaikuttamaan. Sosiaalityöntekijät toivovat lisää välineitä, selkeitä toimintamalleja ja koulutusta, jotta vieraannuttamiseen olisi mahdollista puuttua nykyistä paremmin. Lisäksi he toivovat, että yleinen tietoisuus asiasta lisääntyisi. SOTE-uudistuksen ei ole havaittu vaikuttaneen asiaan.

Avainsanat: vieraannuttaminen, vanhempien ero, huoltoriita, väkivalta, lastensuojelu

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

Ei

Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot: [Listaa tähän kaikki tekoälysovellukset ja niiden versiot, joita olet käyttänyt tutkielmaprosessin aikana.]

Käyttötarkoitus: [Kuvaa tähän yksityiskohtaisesti, mihin tarkoitukseen ja miten tekoälyä on sovellettu opinnäytteeseen tutkielmaprosessin aikana.]

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty: [Luettele tähän kaikki opinnäytteen vaiheet ja osiot, joissa tekoälyä on tutkielmaprosessin aikana käytetty.]

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYS

1 Johdanto	4
2 Vieraannuttaminen ilmiönä	6
2.1 Vieraannuttamisen määritelmä ja taustatekijöitä	6
2.2 Vieraannuttamista vai vieraantumista?	10
2.3 Vieraannuttamisen vaikutukset lapseen	11
3 Huoltoriidat osana lastensuojelun sosiaalityötä	15
3.1 Lastensuojelun paikantaminen sosiaalityön kentälle ja avohuollon tukitoimet	15
3.2 Huoltoriidat – keskeisiä lähtökohdita	17
3.3 Huoltoriita lastensuojelullisena asiana	19
4 Tutkimuksen toteutus	22
4.1 Metodologiset lähtökohdat	22
4.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys sekä tavoite	25
4.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	25
4.4 Aineiston analyysi	27
4.5 Luotettavuus ja eettisyys	29
5 Tulokset	31
5.1 Vanhemmasta vieraantumisen yleisyys, sen syyt sekä vieraannuttamisen merkitys sen aiheuttajana	31
5.2 Vieraannuttamisongelman merkittävyys lastensuojelun avohuollossa	33
5.3 Ajalliset muutokset vieraantumisen ja vieraannuttamisen esiintyvyydessä	33
5.4 Vieraannuttamista harjoittava vanhempi ja muut siihen osallistuvat tahot sekä vieraannuttamisen motiivit	34
5.5 Vieraantuva vanhempi ja hänen reaktionsa	36
5.6 Vieraannutettavien lasten ikä ja vieraannuttamisen vaikutuksia lapseen	38
5.7 Vieraannuttamisen havaitseminen ja sen ehkäiseminen	41
5.8 Vieraannuttamisen ehkäisyn kehittäminen	47
5.9 Sote-uudistuksen vaikutus vieraannuttamisen ehkäisyyn	49
6 Yhteenveto ja pohdinta	51
7 Lähteet	58
Liite 1	66
Liite 2	73
Liite 3	74

1 JOHDANTO

30 000 lasta kokee vuosittain vanhempiensa eron (THL 2023). Suurimmassa osassa tapauksista vanhemmat pystyvät sopimaan yhteisymmärryksessä lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeuksista. Osassa tapauksista kehittyä vakavia ristiriitoja, joihin voi sisältyä myös vieraannuttamista, jota tässä tutkielmassa tarkastelen. Vieraannuttamista esiintyy karkeasti arvioituna joka kymmenennessä eroprosessissa ja noin joka neljännessä oikeuteen päätyvässä huoltoriidassa (Sinkkonen 2018). On syytä huomata, että vieraannuttamisen yleisyydestä voidaan lopulta esittää vain valistuneita arvauksia, sillä monesti se tapahtuu piilossa muiden ihmisten katseilta (Kaasinen 2022, 148). Yhdysvalloissa on arvioitu, että noin 13 prosenttia kaikista aikuisista on vieraannutettu lapsestaan. Tämä tarkoittaa noin 9 prosenttia kaikista amerikkalaisista, joten kyse on suurista määristä ihmisiä. (Harman ym. 2016.)

Vieraannuttamisen termistä ei vallitse täyttä yksimielisyyttä, mutta tässä tutkielmassa vieraannuttamisella tarkoitetaan erotilanteessa tapahtuvaa vanhemman toimintaa, jonka myötä lapsen suhde toiseen vanhempaan vaikeutuu ja pahimmillaan katkeaa kokonaan. Oleellista on huomata, että vieraannuttaminen ilmenee tilanteissa, joissa lapsella on ollut ennen eroa hyvä suhde toiseen vanhempaan. (Häkkänen-Nyholm 2010.) Vieraannuttamisesta on tärkeä erottaa vieraantuminen, joka voi tapahtua myös muista syistä kuin vieraannuttamisen takia.

Kaasisen (2022) mukaan vieraannuttaminen on ilmiönä ajaton. Siihen on kiinnitetty kuitenkin viime vuosina erityistä huomiota, mistä kertovat esimerkiksi muutokset lainsäädännössä, jossa korostetaan entistä enemmän molempien vanhempien oikeutta pitää yhteyttä lapseen eron jälkeen. Hyvästä kehityksestä huolimatta vieraannuttamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen haastavat edelleen viranomaisia ja tuomioistuimia. Vieraannuttaminen kytkeytyy osaksi keskustelua perherakenteista ja sukupuolirooleista yhteiskunnassa, ja näissä tapahtuvat muutokset luovat uudenlaista kuvaa torjutun vanhemman arkkityypistä. (Kaasinen 2022, 151.)

Vieraannuttamisessa on kyse merkittävästä ilmiöstä, jolla on suuria ja kauaskantoisia vaikutuksia niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin (Häkkänen-Nyholm 2010).

Vieraannuttaminen liittyy usein huoltoriitoihin, mutta tässä tutkielmassa ilmiötä tarkastellaan lastensuojelun kontekstissa, mistä seuraa omat erityispiirteensä ja -haasteensa. Vieraannuttamisen seurauksena lapsen psyykkinen kehitys uhkaa vakavasti vaarantua, samoin hänen muu kehityksensä. Vaikutukset voivat olla moninaisia ja ne aiheuttavat suurta inhimillistä kärsimystä sekä lapselle että hänen lähipiirilleen. Suurimpana kärsijänä vieraannuttamistilanteissa on lapsi. Vieraannuttaminen aiheuttaa myös mittavia yhteiskunnallisia kustannuksia, sillä etenkin vaikeille, patologisoituneille, huoltoriidoille on tyypillistä, että niitä käsitellään tuomioistuimissa useita kertoja (Gottberg 2012, 55–56).

Uuden lapsenhuoltolain (LHL 190/2019) yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut ehkäistä vieraannuttamista. Uudessa laissa annetaan painoarvoa lapsen osallisuudelle ja suojelulle väkivallalta. Vieraannuttaminen luetaan osaksi lähisuuhdeväkivaltaa. Tavoitteena on, että eri viranomaistahoilla olisi enemmän ymmärrystä vieraannuttamisesta: sen ilmenemisestä, vaikutuksista lapseen ja siihen puuttumisesta

Tarkastelen tässä pro gradu –tutkielmassa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä 1) vieraannuttamisen esiintymisestä, erilaisista taustatekijöistä ja vaikutuksista sekä 2) vieraannuttamisen tunnistamisesta ja puuttumisesta siihen. Tarkoituksena on tehdä läpileikkaus vieraannuttamisesta ilmiönä ja saada ymmärrystä, mitä eri puolia se pitää sisällään. Työkokemukseni mukaan lastensuojelu on eräs areena, jossa vieraannuttamista esiintyy.

Johdantoa seuraavassa luvussa käsittelen vieraannuttamista ilmiönä. Luvun tarkoituksena on antaa käsitys siitä, mitä vieraannuttamisella tarkoitetaan ja mistä siinä on kyse sekä millaisia vaikutuksia se voi aiheuttaa lapselle. Kolmannessa luvussa tarkastelen huoltoriitoja osana lastensuojelutyötä. Vieraannuttaminen liittyy usein huoltoriitoihin, mutta samanaikaisesti se kytkeytyy lastensuojelun työhön. Lastensuojelulakiin nojautuen koetan myös lyhyesti valottaa, mistä lastensuojelussa on kyse ja miten vieraannuttaminen kietoutuu osaksi lastensuojelutyötä. Neljännessä luvussa esittelen tutkielman metodologisia lähtökohtia. Samassa luvussa esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmän ja –aineiston sekä tutkielmani kannalta keskeiset eettiset kysymykset. Tämän jälkeen siirryn tutkimustulosten esittelyyn. Kysymyksiä 1-6 vastaukset olen esittänyt myös taulukkomuodossa. Taulukot löytyvät kohdasta Liitteet. Päätän tutkielman yhteenvetoon ja pohdintaan.

2 VIERAANNUTTAMINEN ILMIÖNÄ

Perhe nähdään usein turvasatamana, mutta siitä voi tulla myös taistelukenttä. Ydinperheen hajotessa lapsen ihmissuhteita tulee suojata, jotta lapsen on mahdollista palata tähän turvasatamaan. (Antikainen 2007, 117). Kaikista avioerotapauksista 10 prosentissa konfliktit ovat erittäin pahoja. Konfliktisesta vanhemmuudesta eron jälkeen seuraa monesti vakavia erimielisyyksiä lasten asumisesta ja yhteydenpidosta toiseen vanhempaan. Tällaiset erimielisyydet eivät rajoitu pelkästään vanhempiin, vaan mukana on monesti myös muita ihmisiä: sukulaisia, ystäviä ja ammatillisia verkostoja. (Asen & Morris 2020, 6.)

Suomi on ollut Euroopan johtavia maita avo- ja avioeroissa. Arvioiden mukaan ainakin 30 000 suomalaislasta vuodessa kokee vanhempiensa eron (THL 2023). Valtaosassa eroissa päädytään yhteishuoltajuuteen, mutta äiti on lähivanhempi 80 % tapauksista. Erosta voi seurata isyyden oheneminen tai päättyminen ja kriittisten näkemysten edustajat ovat huolissaan siitä, että isät joutuvat erotilanteessa syrjään päätettäessä lasten huoltajuudesta, elatuksesta ja asumisesta. Yhteiskunnassamme äitiys nähdään yhä useimmiten ensisijaisena, kun taas isyyttä voi joutua perustelevaan ja oikeuttamaan. (Vaaraniemi 2012, 101–102.) Toisaalta isien rooli vanhempana on huomattavasti vahvistunut viime vuosien aikana (Kaasinen 2022, 151).

2.1 VIERAANNUTTAMISEN MÄÄRITELMÄ JA TAUSTATEKIJÖITÄ

Vieraannuttamisella tarkoitetaan vanhemman toimintaa, jolla hän yrittää hankaloittaa lapsen ja toisen vanhemman suhdetta erotilanteessa. Vieraannuttamisen myötä lapsi etäännyy toisesta vanhemmasta ja pahimmillaan yhteys voi katketa kokonaan. Vieraannuttava vanhempi pyrkii manipuloimaan ja vaikeuttamaan suhdetta erilaisin keinoin, joista yleisimpiä ovat kohdevanhemman mustamaalaaminen, yhteydenpidon kontrolloiminen, lapsen esittäminen kohdevanhemman käyttäytymisen uhrina ja lapsen pakottaminen valitsemaan vanhempien välillä. (Häkkänen-Nyholm 2010.) Kaasisen (2022,

147) mukaan vain mielikuvitus on rajana vieraannuttamiskeinoilla. Kyse on siis hyvin moninaisesta manipulatiivisesta käyttäytymisestä, jolla vanhempi pyrkii heikentämään lapsen ja kohdevanhemman suhdetta. Vanhempi voi myös tiedostamattaan pyrkiä heikentämään lapsen kiintymyssuhdetta toiseen vanhempaan.

Vieraannuttaminen on kiistanalainen käsite ja jonka tieteellisyydestä on esitetty eriäviä näkemyksiä (Sinkkonen 2017, 51). Lapselle kehittyy vieraannuttamisoireyhtymä (Parental Alienation Syndrome, PAS) vanhemman tahallisen tai tiedostamattoman indoktrinoinnin seurauksena, mihin usein liittyy se, että lapset tekevät vääriltä tai vähäpätöisiltä tuntuvia väitteitä "vieraannutettavaa" vanhempaa kohtaan. Tukea tälle ajatukselle, että lapset voivat helposti uskoa väärin väitteisiin hylättyä vanhempaa kohtaan, on tutkimuksen mukaan saatu siitä, että muisti voi helposti vääristyä ja että näitä "väärä tulkintoja" voidaan myös istuttaa. (Asen & Morris 2020, 9; Bruck & Ceci 1999; Loftus 1997; Schacter 2002; Tavis & Aronson 2007.)

Vieraannuttaminen on lastenpsykiatri Richard Gardnerin lanseeraama käsite. Toinen urauurtava aihepiirin tutkija on Richard Warshak, joka on keskittynyt tutkimuksessaan lasten huoltajuuteen ja vieraannuttamiseen liittyviin kysymyksiin. Warshakin mukaan vieraannuttamista esiintyy hyvin eri laajuksena. Vieraannuttamisesta kertoo yleensä se, että lapsen käyttäytyminen vanhempaa kohtaan muuttuu äkillisesti ilman selkeää syytä (Warshak 2010, 60, 69). Pahimmassa tapauksessa suhde katkeaa kokonaan, mutta huomattavassa osassa perheistä vieraannuttaminen on lievempää, ja tuhoisimmilta seurauksilta vältytään. Lievemmissäkin tapauksissa vieraannuttaminen voi kuitenkin heikentää suhteen laatua ja aiheuttaa lapselle tarpeetonta stressiä ja ristiriitoja suhteessa vanhempiin. (Warshak 2010, 29.) Seuraavassa tarkastelen yksityiskohtaisemmin vieraannuttamisen kolmea eri muotoa: pahanpuhumista, panettelua ja aivopesua.

Satunnainen pahanpuhuminen toisesta vanhemmasta lapselle on vieraannuttamisen lievä muoto. Monesti eroprosessin kiivaimmassa vaiheessa, vähän ennen eroa tai sen jälkeen, lapset voivat kuulla vanhempien syyttelevän toisiaan ja voivat kuulla vahingossa sellaista, mitä ei ole tarkoitettu heidän kuultavakseen. Joskus taas vanhemmat eivät omassa tunnekuohussaan välitä, vaikka lapset kuulisivat. Pahanpuhuminen voi aiheuttaa vakavia ja pitkäkestoisia vaikutuksia, jos arvostelu on erityisen voimakasta tai lapsi on hyvin nuori. (Warshak 2010, 50–53.)

Panetteluksi kutsutaan arvostelua, joka on tylyä, häijyä ja ivallista vähättelyä ja jota haukkuminen on liian lievä termi kuvaamaan. Panettelu on luonteeltaan jatkuvaa, minkä vuoksi sen vaikutukset ovat usein tuhoisammat kuin pahanpuhumisen vaikutukset. Panettelu aiheuttaa lapsissa ristiriitaisia tunteita sekä vanhempiaan että itseään kohtaan ja vain harvat lapset selviävät siitä vaikutuksitta. Panettelun vaikutukset lapseen riippuvat siitä, mistä lapsi ajattelee sen johtuvan. Jotkut lapset pystyvät panettelusta huolimatta säilyttämään rakastavan suhteen molempiin vanhempiinsa ymmärtämällä, että panettelussa on kyse vanhemman ongelmista. Tällaiset lapset kuuluvat kuitenkin vähemmistöön ja mitä nuoremista lapsista on kyse, sen vähemmän heillä voisi ajatella keskimäärin olevan kykyä tällaiseen järkeilyyn. (Warshak 2010, 54–56.)

Panettelun jatkuessa rajuna ja toistuvana, siitä tulee tuhoisampaa. Kun lapset saadaan mukaan vanhemman mustamaalaamiseen, panettelusta tulee aivopesua. Aivopesun ansiosta lapsi lakkaa muodostamasta itsenäisesti näkemyksensä toisesta vanhemmastaan. Aivopesun avulla kaikki myönteinen toisesta vanhemmasta pyritään hävittämään lapsen ajatuksista, tunteista ja käytöksestä. (Warshak 2010, 57.)

On näyttöä, että vieraannuttavat vanhemmat ovat persoonaltaan keskimääräistä narsistisempia ja heidän voi olla vaikeampi kokea empatiaa. Vieraannuttaja-vanhempi haluaa usein olla lapsensa elämän keskipisteenä ja hän voi kokea vanhemmuuden asiaksi, joka kuuluu yksinomaan hänelle. (Häkkänen – Nyholm 2010.) Myös Sinkkonen & Korhonen (2016, 264) nostavat esiin vanhemman persoonallisuuteen liittyvät seikat. Kaasinen (2022, 147) kuitenkin huomauttaa, että vaikka vieraannuttamista harjoittavilla vanhemmilla on todettu erilaisia persoonallisuushäiriöitä, niin aina kyse ei ole persoonallisuushäiriöstä, vaan joskus pitkittynyt parisuhderiita voi tuoda vanhemmissa esiin piirteitä, joita he eivät itsekään uskoneet olevan olemassa.

(Darnall 1998) on tehnyt yhteenvedon kolmesta eri vieraannuttaja-vanhemman tyypistä. Ensimmäistä ryhmää hän kutsuu ”naiiveiksi vieraannuttajiksi”, jotka suhtautuvat passiivisesti lapsen suhteeseen hänen toisen vanhempansa kanssa. Toinen ryhmä on ”aktiiviset vieraannuttajat”, jotka tietävät tekevänsä väärin, mutta henkilökohtaisesta vihasta tai loukkaantumisesta selviytyäkseen päätyvät vieraannuttamaan esimerkiksi huonon impulssien hallinnan seurauksena. Kolmanteen ryhmään kuuluvat vanhemmat, jotka kokevat olevansa oikeutettuja vahingoittamaan ja tuhoamaan lapsen ja kohdevanhemman suhdetta. Tällaiset vanhemmat osoittavat harvoin itsehillintää tai

ymmärrystä. (Damall 1998; Asen & Morris 2020, 9–10 mukaan.) Tämän luokittelun lisäksi on kehitetty muita menetelmiä ja mittareita, joiden avulla vieraannuttamista voitaisiin tunnistaa, mutta niidenkään avulla sen tunnistaminen ja vakavuuden arvioiminen ei ole luotettavasti onnistunut (Baker 2020; Baker & Damall 2007; Rowlands 2017).

Kaasinen (2022) tuo esiin lohdullisen näkökulman vieraannuttamiseen. Hänen mukaansa vieraannuttamisen ei tarvitse merkitä lapsen ja vanhemman suhteen katkeamista. Joissakin tapauksissa suhde on jopa vahvistunut vieraannuttamisen myötä (Kaasinen 2022, 146). Kaikki toiseen vanhempaan kohdistuva arvostelu ei ole myöskään vieraannuttamista. On tilanteita, joissa on perusteltua pitää lapsi poissa toisen vanhemman vaikutuspiiristä ja silloin toimintaa ei lasketa vieraannuttamiseksi (Gardner 1998; Kelly & Johnston 2001).

Osa tutkijoista on sitä mieltä, että vieraannuttamisesta ei pitäisi puhua, vaan sen sijaan vieraannuttavista toimintatavoista ja käyttäytymismalleista. Vieraannuttamista ei tulisi myöskään pitää syndroomana tai diagnoosin veroisena oireiston kokonaisuutena. Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjuntaan keskittyneen asiantuntijaryhmän (GREVIO) mukaan vieraannuttamisen käsitettä ei pitäisi käyttää, kun kyseessä on pakottava kontrolli tai lapsen suojeleminen väkivallalta. Varottavana esimerkkinä tästä on, että vieraannuttamisen käsitteen väärinkäyttö on johtanut väkivaltaa kokeneiden lasten ja naisten aseman ja oikeuksien heikentymiseen huoltajuuskiistoissa. (Vaitomaa 2023.)

Vaitomaan (2023) mukaan perinteinen näkemys vieraannuttamisesta ei ole riittävä, vaan sitä pitäisi laajentaa entistä enemmän kohti perhesuhteisen ja lapsen näkökulmaa. Vaitomaa myös huomauttaa, että vieraannuttamisen ja vieraantumisen mahdollisuus on läsnä myös silloin, kun vanhemman ja lapsen välit ovat olleet jollain lailla ongelmalliset. Jotkut tutkijat pitävät termejä ”vieraannuttaminen” tai ”vieraannutettu vanhempi” epäsovivina, sillä ne ovat emotionaalisesti latautuneita ja yksinkertaistettuja ilmaisuja, kun kyse on monimutkaisesti perhedynamiikkaan kietoutuneista asioista. Vieraannuttamisen termin tilalle on ehdotettu esimerkiksi ”korkean konfliktin ero” ja ”ensisijainen vanhempi”.

(Asen ja Morris 2020, 10) tuovat esiin, että vieraannuttamistermillä on ansionsa, mutta sillä on myös rajoituksensa. Se olettaa, että kyse on lineaarisista ja kausaalisista prosesseista sen sijaan, että otettaisiin huomioon monimutkaiset prosessit, jotka johtavat siihen, että

lapsi hylkää toisen vanhemman. Vaikka vieraannuttaminen lähtee usein liikkeelle toisesta vanhemmasta, niin usein kyse on kuitenkin laajemmista perhedynamiikkaan liittyvistä asioista.

Ensi- ja turvakotien liitto sekä tutkijat ovat tunnistaneet kaksi vieraannuttamisen eri tyyppiä, jotka ovat ns. perinteinen vieraannuttaminen ja toiseksi vieraannuttaminen väkivallan jatkumona. Jälkimmäinen näistä ei olekaan vieraannuttamista, vaan vieraantumista, jota käsittelen seuraavassa luvussa erikseen. (Vaitomaa 2023.)

On hyvin tyypillistä, että eron jälkeisissä perhesuhteissa ongelmat nähdään aiheutuvan jostakin tietystä ihmisestä. Uusperheissä ongelmia voivat aiheuttaa kuitenkin monenlaiset asiat, kuten uudet kumppanit, katkeruus, viha ja pahantahtoisuus. Castrén (2009) pitää kyseenalaisena sitä, että joku yksittäinen henkilö esitetään syylliseksi vieraannuttamiseen. Tällöin ongelmien juurisyille saadaan hänen mukaansa vain näennäinen selitys (Castrén 2009, 160 – 161).

2.2 VIERAANNUTTAMISTA VAI VIERAANTUMISTA?

Vieraannuttamisen lisäksi on olemassa vieraantumista, joka johtuu muista syistä kuin vieraannuttamisesta. Lapsi voi vieraantua vanhemmasta sen vuoksi, että vanhempi käyttää väkivaltaa tai kohtelee lasta muuten huonosti. Joissakin tilanteissa vieraantumisen taustalla voi olla lapsen ylireagointi hankalassa erotilanteessa. Vieraantumisen syyt on tärkeä tunnistaa, koska muuten on vaarana, että huoltajuuden saa vanhempi, joka on lapselle vahingollinen. (Warshak 2010, 60, 91.) Lapsen ja vanhemman välien katkeaminen erotilanteissa määritellään helposti vieraannuttamisesta johtuvaksi, vaikka tosiasiasa näin ei olisikaan (Kelly & Johnston 2001).

Sinkkonen (2017) esittää, että eron jälkeistä vanhemman ja lapsen suhdetta voidaan pitää jatkumona, jonka toisessa päässä lapsella on hyvä suhde kumpaankin vanhempaan ja lapsi haluaa pitää heihin yhteyttä. Jatkumon toisessa ääripäässä lapsi on vieraannutettu toisesta vanhemmasta. On myös suhteellisen yleistä, että lapsi on jommallekummalle vanhemmalle läheisempi ilman, että siihen liittyisi mitenkään vieraannuttaminen. Sinkkosen mahdolliseen vieraannuttamiseen kietoutuvat lukuisat asiat: eron riitaisuudet,

vanhempien persoonallisuus ja mahdolliset häiriöt sekä lapseen liittyvät erilaiset tekijät, kuten ikä ja kognitiivinen taso, psyykkinen haavoittuvuus ja temperamentti. Tästä syystä kokonaistilanne on syytä selvittää perusteellisesti, ennen kuin vieraannuttamisesta edes puhuttaisiin, koska muuten vaarana on muiden mahdollisten vaihtoehtojen poissulkeminen. (Sinkkonen 2017, 57.) Lapsen vieraantumisen voi olla luonnollinen seuraus pitkästä välimatkasta toiseen vanhempaan, väkivallasta perheessä tai muusta ilmeisestä asiasta (Kelly & Johnston 2001). Lapsen vieraantumisen toisesta vanhemmasta ei siis suoraan tarkoita sitä, että lapsi olisi vieraannutettu. Vieraannuttamista ei puolestaan pitäisi epäillä, ennen kuin kokonaistilanne on kartoitettu huolellisesti.

Jos lapsen turvallinen kiintymyssuhde katkeaa huoltoriidan aikana, sillä voi olla suuria vaikutuksia lapsen ja etävanhemman suhteeseen. Turvallisen kiintymyssuhteen säilymisen kannalta on tärkeää, että vanhemmat kykenisivät hoitamaan vanhemmuuteensa liittyviä asioita eron jälkeen. Tähän liittyy oleellisesti se, miten he kohtelevat toisiaan ja millainen kuva lapselle tästä muodostuu. Vanhempien avioero on eräs asia, jolla on merkitystä kiintymyssuhteen kehityksen kannalta. Avioerotilanteessa piilee riski, että turvallisen kiintymyssuhteen omanneesta lapsesta tuleekin turvattomasti kiintynyt. (Punamäki 2001, 174–175.)

Ensi- ja turvakotien liitto sekä tutkijat ovat tunnistaneet kaksi vieraannuttamisen eri tyyppiä, jotka ovat perinteinen vieraannuttaminen ja vieraannuttaminen väkivallan jatkumona. Perinteisessä vieraannuttamisessa on kyse tilanteesta, jossa lapselle on ollut ennen eroa pääosin positiivinen suhde toiseen vanhempaan, mutta vieraannuttamisen vuoksi lapsi alkaa torjua vanhempaa. Toisessa vieraannuttamisen tyyppissä puolestaan vieraannuttaminen on osa perheväkivaltaa, joka on alkanut vanhempien yhdessäolon aikana ja jatkuu eron jälkeen. Tällöin on perusteltua, että lapsi vieraantuu kaltoinkohtelevasta vanhemmasta. (Vaitomaa 2023.)

2.3 VIERAANNUTTAMISEN VAIKUTUKSET LAPSEEN

Vieraannuttaminen on lapselle traumatisoivaa ja vaarantaa hänen kasvuaan ja kehitystään. Vieraannuttamisen vaikutukset lapseen ovat moninaiset ja tässä tutkielmassa

pyrin tuomaan esille kaikkein yleisimpiä vaikutuksia, joita vieraannuttamisen kohteeksi joutuneilla lapsilla on havaittu. Heillä esiintyy mm. syyllisyyttä, ahdistuneisuutta, psykosomaattisia oireita ja puutteita itsearvostuksessa. Erilaiset tunne-elämän vaikeudet ovat myös tyypillisiä ja monesti ne heijastuvat koulunkäyntiin ja kaverisuhteisiin. (Heikkinen & Harju 2023.) Sinkkosen (2018) mukaan vieraannuttamisen psyykkiset seuraukset lapselle ovat samaa luokkaa kuin vakavan emotionaalisen kaltoinkohtelun seuraukset. On selvää, että riitaisa ero vaikuttaa lapseen monin tavoin, mutta Miettinen (2022) esittää, että vieraannuttaminen olisi jopa eräs merkittävä yksittäinen syy lasten ja nuorten pahoinvointiin ja itsetuhoisuuteen, mikä tulisi ottaa perhepalveluissa nykyistä laajemmin huomioon.

Ulkoisesti vieraannuttamisen keskelle joutunut lapsi voi käyttäytyä tavallisesti siihen saakka, kunnes kohdevanhempi tulee puheeksi. Tällöin lapsen puheessa voi tulla esiin mustavalkoinen näkemys kohdevanhemmasta tai yleisemmin asioiden tilasta. Lapsi voi myös toistella toiselta vanhemmalta kuulemiaan asioita ikään kuin ne olisi opittu ulkoa. Lapsen puhe kohdevanhemmasta on huomiota herättävän loukkaavaa, syyllistävä tai syyttävää. Tyypillistä on, ettei lapsi tunne puheidensa raakuudesta huolimatta syyllisyyttä. (Sinkkonen & Korhonen 2016, 263–264.)

Nyholm-Häkkänen (2010) tuo esiin, että vieraannutetulle lapselle muodostuu aikuisikään tulleessaan kaltoinkohdellun ja laiminlyödyn lapsen identiteetti, mikä on iso riski mielenterveydelle. Se voi heijastua myös seurustelusuhteisiin ja omiin lapsiin, sillä lapsuuden toimintamallit voivat siirtyä tiedostamattakin eteenpäin. Nuorilla vieraannuttamisen vaikutukset voivat tulla todeksi kaveri- ja seurustelusuhteissa luottamusongelmina. (Heikkinen & Harju 2023.) Lisäksi PAS-nuoren voi olla vaikea luottaa omiin tunteisiinsa ja tietoihinsa. Vieraannuttaminen voi aiheuttaa syvällistä itsestä vieraantumista ja PAS-nuoren voi olla vaikea luottaa omiin tunteisiinsa ja tietoihinsa. (Boch-Galhau & Kodjoe 2007, Hannuniemen 2017, 41 mukaan.)

Lapsella on oikeus molempiin vanhempiin, joten pyrkimys erottaa lapsi toisesta vanhemmasta on lapsen oikeuksien vastaista. (Unicef 2015, artikla 7, 9). Vieraannuttaminen on lapselle emotionaalista kaltoinkohtelua, mikä voi heikentää hänen suhdettaan kumpaankin vanhempaan. Lapsi voi menettää yhteyden vieraannutettuun vanhempaan, ja vieraannuttava vanhempi taas ei välttämättä kykene ottamaan huomioon

lapsen tunteita tilanteessa. Pitkittyessä tällä voi olla vaikutuksia lapsen persoonaan, identiteettiin ja jopa moraalien kehitykseen. (Sinkkonen 2018, 468—469.)

Vieraannuttaminen lasketaan psyykkiseksi kaltoinkohteluksi (Baker & Ben-Ami 2011; Bernet ym. 2015; Gardner 1998). Psyykkiseksi kaltoinkohteluksi määritellään vanhemman toiminta, joka saa lapselle olon, että hän on arvoton ja että häntä ei rakasteta. Lapsi voi myös kokea, että hänellä on ainoastaan välinearvo olla olemassa toisten tarpeiden täyttäjänä. (Baker & Verrocchio 2013.)

Oikeusasiamies Maija Sakslin on ratkaisussaan korostanut, että huoltoriita uhkaa lapsen hyvinvointia, mistä syystä lasta olisi suojeltava kaikin keinoin huoltoriitatilanteissa. Lapsi voi herkästi ajatella, että syy vanhempien välisille ristiriidoille on hänessä, mikä on itsessään riskitekijä lapsen mielenterveydenhäiriön kehittymiselle. Sakslin korostaa, että lasta pitäisi tukea vahvemmin ero- ja huoltoriitatilanteissa. (EOAK/4063/2022.)

Pitkään jatkuneet huoltoriidat ovat kaikkein haitallisimpia lapselle. Huoltoriidoissa alati läsnä oleva vanhempien katkeruus vaikuttaa lapseen, koska lapsi on lojaali vanhemmilleen. Kuitenkin lapsen elämässä oleva ristiriitatilanne, jossa osallisena ovat hänelle kaikkein tärkeimmät ihmiset, aiheuttaa lapsessa levottomuutta ja ahdistuneisuutta. Kun pienempien lasten vanhemmat koettavat välttää ilmaisemasta katkeruuttaan, vanhemmat lapset saattavat sen sijaan joutua vanhempiensa uskotuiksi. (Arajärvi & Koski 1989, 49.) Pienetkin lapset voivat aistia paljon asioita, vaikka niistä ei puhuttaisikaan ääneen.

Häkkänen-Nyholm (2010) tuo esiin sen tosiasian, että vieraannuttaminen vaarantaa vakavasti lapsen psyykkisen kehityksen. Hän jakaa vieraannuttamistapaukset kolmeen eri ryhmään vaikeusasteen mukaisesti. Lievissä tapauksissa lapsen kokemusta luonnehtii stressi, kun hän on yhteydessä etävanhempaan. Keskipaikeissa tapauksissa lapsella on tavallaan kaksi erillistä maailmaa ja identiteettiä, jotka vaihtelevat sen mukaan, kumman vanhemman kanssa lapsi on tekemisissä. Sinkkonen ja Korhonen (2016, 264) tuovat esiin, että kahden toisistaan erillisten maailmojen vuoksi lapsen voi olla vaikea ylläpitää yhtenäistä identiteettiä: käsitykset siitä, kuka hän oikeasti on ja miten toimii voivat olla kadoksissa. Vaikeimmissa tapauksissa lapsi ei halua pitää ollenkaan yhteyttä etävanhempaan, johon liittyvät mielikuvat ovat piirtyneet negatiivisiksi. (Häkkänen-Nyholm 2010.)

Vanhempien välisillä konflikteilla on nähty olevan niin kielteisiä vaikutuksia lapsiin ja heidän psykososiaaliseen kehitykseen, että on alettu puhua diagnostisesta tilasta. Vanhempien taistellessa toistensa kanssa heidän emotionaalinen saatavuus suhteessa lapsiin voi heikentyä merkittävästi. Perheväkivalta ei ole harvinaista ja muualla olevasta vanhemmasta tulee usein väkivallan kohde. Tällaisessa tilanteessa lasten suhteet molempiin vanhempiinsa ovat tavallisesti huonot. (Asen & Morris 2020, 8-9.)

Vieraannuttamisen myöhemmistä seurannaisvaikutuksista on vain vähän tutkimusta, mutta yleisesti se on yhteydessä mm. aikuisiän masennukseen, itsetunto-ongelmiin ja vaikeuksiin luottaa muihin. Osa vaikutuksista voi syntyä kiintymyssuhteen turvattomuuden ja niissä traumatisoitumisen myötä. (Sinkkonen & Korhonen 2016, 264.) Amy Baker (2005) on tutkinut lapsuudessaan vieraannuttamisen kohteena olleita aikuisia ja pitkäaikaisvaikutuksina havaittiin mm. huono itsetunto – joka saattoi näkyä pahimmillaan itseinhona – depressiona, päihteiden väärinkäyttönä ja omien lasten vieraannuttamisena. Tutkimukseen osallistuneista 70 prosenttia kärsi aikuisena vaikeista masennuskausista, joiden katsottiin johtuvan sekä vanhemman menettämisestä että siitä, ettei menetystä ollut lupaa surra. Baker tuo kuitenkin esiin, ettei vaikutuksia voida erotella vanhempien eron ja lähivanhemman patologisen käyttäytymisen yleisistä vaikutuksista. (Baker 2005, 289–301.)

3 HUOLTORIIDAT OSANA LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖTÄ

Työni käsittelee lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vieraannuttamisesta. Tilanteet, joissa lastensuojelussa valtaosin törmätään vieraannuttamiseen, liittyvät eroperheiden huoltoriitoihin.

3.1 LASTENSUOJELUN PAIKANTAMINEN SOSIAALITYÖN KENTÄLLE JA AVOHUOLLON TUKITOIMET

Lastensuojelulaki (417/2007) 3 § määrittelee lastensuojelun olevan lapsi- ja perhekohtaista ja siihen luetaan kuuluvaksi asiakassuunnitelman tekeminen ja avohuollon tukitoimet. Lastensuojeluksi luetaan niin ikään lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto. Lastensuojelun keskiössä on perhe, jossa huomion kohteena pitäisi olla lapsi tai lapset, joihin suojelutarve kohdistuu. Lastensuojelutyön lähtökohtana on lapsen suojelu ja tavoitteena siinä on, että lapsi ja perhe kuntoutuvat ja liittyvät osaksi yhteiskuntaa. (Mikkola 2004b, 77.)

Matti Mikkolan (2004a) mukaan lastensuojelu voidaan ymmärtää suppeasti tai laajasti. Ensin mainitun näkemyksen mukaan lastensuojelu kuuluu perhe- ja yksilökeskeiseen sosiaalityöhön, jonka tarkoituksena on auttaa vaikeissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja perheitä selviytymään ongelmistaan sekä kasvamaan ja kehittymään tasapainoiseen elämään. Lastensuojelu koskettaa näin ollen myös lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen, adoptioon, isyyteen sekä elatukseen liittyviä asioita, joissa on pohjimmiltaan kyse lapsen perheoikeudellisesta asemasta. (Mikkola 2004a, 61.)

Laajemman näkemyksen mukaan puolestaan lastensuojeluun luetaan kuuluvaksi myös perheille annettava taloudellinen tuki ja asumisen tukeminen. Lasten kehitykselle keskeisiä ovat myös erinäiset julkiset palvelut, esimerkiksi päivähoito ja neuvolat. Tärkeää on myös kehittää elinolosuhteita sellaisiksi, että ne ovat lapsen kannalta turvallisia ja hänen tarpeitaan vastaavia. Tällöin kyseeseen tulevat sentyyppiset asiat kuten lasten suojeleminen ympäristön ja liikenteen vaaroilta, kaupallisuudelta, hyväksikäytöltä ja pahoinpitelyltä. (Mikkola 2004a, 61.)

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan ”lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lapsen etu on siis tavoitteena niin lainsäädännön tasolla kuin lapsen huoltoa koskevissa päätöksissä. Se on aina ensisijainen muihin ratkaisuperiaatteisiin nähden, joiden tulee myös olla lapsen edun mukaisia. Lapsen edun lähtökohtana on, että toimia ja niiden vaikutuksia tulee arvioida suhteessa lapseen. Lisäksi painoarvoa annetaan sille, että lapsella on oikeus kasvaa huolehtivissa olosuhteissa. (Pösö 2012, 76–81.) LOS:n 3. artiklan 1. kappaleessa lastensuojelussa toimivia työntekijöitä edellytetään asettamaan kaikissa tilanteissa lapsen etu ensimmäiseksi ratkaisuperiaatteeksi, kun lapsen asioissa tehdään päätöksiä.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli yhteensä 36 996 lasta vuonna 2022. Määrä seurasi kutakuinkin edellisen vuoden tasoa. Vuoden 2015 lakimuutos vahvisti muiden sosiaalihuollon lapsiperhepalveluiden roolia, minkä seurauksena avohuollossa olevien asiakkaiden määrä on vähentynyt. Lastensuojeluilmoitusten määrä on puolestaan kasvanut jo useamman vuoden ajan. Vuonna 2022 lastensuojeluilmoitus tehtiin 98 634 lapsesta, mikä on 9,1 prosenttia lapsista. Eniten lastensuojeluilmoituksia tehtiin 13–15 – vuotiaista. (Rajala, Heino & Forsell 2016.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimassa selvityksessä on ehdotus seitsemän lastensuojeluasian syyluokituksesta. Tarkastelun alla ovat olleet lastensuojeluilmoitukset, jotka on tehty kahden kuukauden aikana Espoossa syksyllä vuonna 2015. Tuolloin ilmoituksia on tehty yhteensä 1243, joista 61 prosenttia on merkitty pääluokkaan hoito ja huolenpito. Sen alaluokkiin puolestaan kuuluvat seuraavat kategoriat: ”kasvatuksesta vastaavan psyykinen terveydentila, kasvatuksesta vastaavan fyysinen terveydentila, lapsen tarpeisiin vastaaminen, kasvatuksesta vastaavan päihteiden käyttö, kasvatuksesta vastaavan muu riippuvuus, väkivalta perheessä, huoltajuus- tai tapaamisoikeuskiista, lapseen kohdistuva väkivalta, kasvatuksesta vastaavan lainvastainen toiminta, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapseen kohdistuva henkinen väkivalta, lapsen fyysinen pahoinpitely ja perheristiriidat.” Lastensuojeluasiakkuuden alkamisen yksityiskohtaisempi syiden tarkasteleminen paljasti, että asiakkuuden alkamisen syyksi kirjattiin useimmiten vanhemman psyykinen terveydentila, lapsen tarpeisiin vastaaminen ja ristiriidat perheessä. (Rajala, Heino & Forsell 2016, 22-23, 25.)

Lastensuojelulain 34 §:n mukaan ”hyvinvointialueen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Avohuollon tukitoimien tavoitteena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien kanssa.” (Lastensuojelu 417/2007.) Avohuollon tukitoimien aikana lasta ja perhettä tuetaan heidän omassa elinympäristössään, ja tuki voi olla hyvin monenlaista: ohjaamista, neuvomista, tukihenkilön tai tukiperheen järjestämistä lapselle, taloudellista tukea tai asunnon järjestämistä perheelle tai itsenäistyvälle nuorelle. (Mikkola 2004b, 77.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimista säädetään tarkemmin lastensuojelulain 36 §:ssä. Lastensuojelun avohuoltoon kuuluviksi luetaan edellä mainittujen tukitoimien lisäksi kiireellinen sijoitus. Kiireellinen sijoitus ei voi pääsääntöisesti jatkua yli 30 vuorokautta ilman erillistä päätöstä (Lastensuojelulaki 417/2007).

3.2 HUOLTORIIDAT – KESKEISIÄ LÄHTÖKOHTIA

Lainsäädännössä määritellään, miten lasten elämä järjestetään vanhempien erotessa. Laki määrittää niin ikään toimintatavat ja viranomaisten roolit. Huoltoriidat kuuluvat perheoikeuden piiriin kuuluviksi asioiksi. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, myös lapsenhuoltolaki, lyh. LHL (361/1983) on keskeinen säädös, jossa on mm. tapaamis- ja huoltokäytäntöjen periaatteet. Kyseiseen lakiin tehtiin uudistuksia vuonna 2019. Lainsäädännöllisesti huoltoriidat perustuvat edellä mainittuun lakiin ja yksittäistapauksia arvioidaan eri oikeusasteissa suhteessa siihen. Lapsen edun toteutuminen on arvioitava aina kussakin tilanteessa erikseen, mikä on viranomaisten keskeinen tehtävä. (Rajala 2006, 202 – 203; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019.)

Kansallisen lainsäädäntömme lisäksi tapaamis- ja huoltokäytäntöihin vaikuttaa keskeisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimus, lyh. LOS, jonka Suomi vahvisti vuonna 1991. Tämän myötä LOS:sta tuli osa suomalaista oikeusjärjestystä (Mahkonen 2008, 81–91). Lapsenhuoltolain ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen katsotaan olevan tasapainossa

keskenään (Gottberg 1997, 109–110; Kurki & Suonio 2000). Lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artiklassa sopimukseen sitoutuneiden valtioiden velvoitetaan toimivan lapsen edun mukaisesti siten, että lasta suojellaan kaikenlaiselta väkivallalta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä (LOS 19 artikla).

Lapsen huollolla tarkoitetaan vastuuta lapsen hyvinvoinnista ja tasapainoisesta kehityksestä (LHL 1 §). Lisäksi huollolla tarkoitetaan sitä, että lapsen vanhemmilla on oikeus ja velvollisuus tehdä päätöksiä asioissa, jotka koskevat lasta. Laissa lapsen edun tavoittelu on keskeinen lähtökohta. Lapsen edun käsite on kuitenkin jätetty avoimeksi, minkä vuoksi viranomaisten on arvioitava lapsen edun toteutuminen aina tilannekohtaisesti. (Auvinen 2006, 202–203; Gottberg 1997, 11–25; LHL 1 §.) Yhteishuollon katsotaan edistävän parhaiten molempien vanhempien vanhemmuuden jatkumista eron jälkeen. Laissa säädetään myös tapaamisoikeudesta, jonka mukaan lapsella on oikeus tavata toista vanhempaa ja pitää häneen yhteyttä. Laki korostaa tapaamisoikeuden olevan lapsen oikeus, mutta käytännössä se kääntyy helposti vanhemman oikeudeksi. Lisäksi vanhempien tulee sopia, miten he järjestävät lapsen huollon ja asumisen eron jälkeen. Mikäli vanhemmilla on haasteita päästä keskenään sopimukseen, heidän on mahdollista käyttää apunaan sovittelua. (Gottberg 1997, 11–17; Kurki–Suonio 2000a; LHL 1–8 §.)

Suurin osa vanhemmista pääsee yhdessä tai sovittelun avulla sopimukseen siitä, miten lapsen asuminen, huolto ja tapaamisoikeus järjestetään eron jälkeen. Osa tapauksista kuitenkin siirtyy oikeuden ratkaistavaksi. Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä asioita käsitellään käräjäoikeuksissa vuosittain noin 2000, joista osa on riidattomia. Oikeuteen vietyjen huoltoriitojen osuus on 4-5 prosenttia kaikista sellaisista tapauksista, jotka on ratkottu sosiaalitoimessa tai tuomioistuimessa. (Valkama & Litmala 2006, 28–32.)

Tuomioistuinten päätösten lähtökohtana tulee olla lapsen etu. Koska lapsen etu on määritelty laissa hyvin väljästi, siihen voidaan sisällyttää monenlaisia asioita. Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta antaa osviittaa siitä, mitä on lapsen hyvä hoito ja kasvatus. Sen mukaan ”lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito” (LHL 1). Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on tuotu esiin asioita, jotka puhuvat vanhempien hyvän kasvatuskyvyn ja lapsen hyvän elämän edellytysten puolesta. Huomionarvoisena asiana niissä pidetään mm. lapsen ja vanhemman hyvää vuorovaikutussuhdetta. Lisäksi eräänä merkittävänä tekijänä on pidetty

nk. status quo -periaatetta, jonka mukaan suuret muutokset lapsen elämässä eivät ole hänelle hyväksi. (Auvinen 2006, 213–222; Taskinen 2001, 18–20.)

Laissa kielletään lapsen alistaminen, ruumiillinen kurittaminen ja muu loukkaaminen. Laki korostaa lapsen tarvetta turvalliseen kasvu ympäristöön sekä ymmärtämyksen ja turvan saamiselle. (LHL 1 §.) Lapsenhuoltolaissa lapsen edun periaatteeseen kuuluu myös lapsen mielipiteen selvittäminen, mutta tuomioistuinten päätöksenteossa ei ole kuitenkaan etukäteen tarkkaan määritelty sitä, mikä rooli mielipiteellä on. Lapsen omat näkemykset on lain mukaan selvitettävä, mikäli lapsen iän ja kehitystason katsotaan sen mahdollistavan. (LHL 11§.)

Edellä olen esittänyt vanhempien eroon liittyvien huolto- ja tapaamiskäytäntöjen kaksi keskeistä periaatetta. Ensinnäkin vanhempien tulee sopia lasten huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Toiseksi halutaan, että kummankin vanhemman vanhemmuus jatkuu eron jälkeen, mitä pyritään edistämään yhteishuollolla ja tapaamisoikeudella. Hautanen (2010) tuo esiin, että nämä periaatteet asettuvat kyseenalaiseksi, jos perheessä on väkivaltaa tai esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmia. Voi pohtia, voiko kyseisiä periaatteita soveltaa kaikissa tapauksissa. Tällöin esiin nousevat kysymykset siitä, onko sopiminen aina lapsen kannalta paras ratkaisu tai kykenevätkö vanhemmat riittävään hyvään vanhemmuuteen. Perhesuhteissa tapahtuva väkivalta ja huolto- ja tapaamiskäytännöt voivat aiheuttaa ongelmia, joihin väkivallan tutkijat ja auttamistyön ammattilaiset ovat kiinnittäneet huomiota. (Hautanen 2010.)

3.3 HUOLTORIITA LASTENSUOJELLISENA ASIANA

Lapsen huolto- ja tapaamisasioissa tuomioistuinlaitos ja sosiaalitoimi ovat kaksi keskeistä viranomaista, joiden kummankin tulee toimia lapsen edun mukaisesti. Sosiaalitoimi ei voi päättää esimerkiksi lapsen tapaamisoikeudesta, vaan varsinainen päätösvalta on tuomioistuimilla. Tästä huolimatta sosiaalitoimella on merkittävä asema asiantuntijatahona. Sosiaalitoimen tehtäviä ovat neuvonnan ja sovittelun tarjoaminen sekä vanhempien tekemien sopimusten vahvistaminen. Tuomioistuinten käsiteltäviksi menneissä huoltoriidoissa sosiaalitoimen lausunnoilla on merkittävä asema ja riitaisissa tapauksissa laki velvoittaa sitä antamaan oma asiantuntijalausuntonsa. Sosiaalitoimen velvollisuus on

antaa ns. täytäntöönpanosovittelua sellaisissa oikeuteen viedyissä tapauksissa, joissa on ongelmia esimerkiksi aiemman sopimuksen noudattamisessa. Sosiaalitoimi voi laittaa myös itsenäisesti vireille huoltoriidan tuomioistuimessa. Niin ikään se voi käyttää asiassa puhevaltaa. Tällä on tarkoituksena varmistaa se, että sosiaalitoimella olisi mahdollisuuksia toimia sellaisissa huolto- ja tapaamista koskeissa asioissa, joissa ei arvioida olevan varsinaisten lastensuojelullisten toimien tarvetta. (Gottberg 1997, 17–18, 85–88; Kurki-Suonio 2000, 466–479; Taskinen 2001, 45–47.)

Sosiaalityöntekijöiden laatimilla selvityksillä on keskeinen asema asiantuntijatiedon antajina huoltoriidoissa, jotka päättyvät oikeuteen. Auvinen (2006) on käsitellyt väitöskirjassaan sosiaalitoimen asemaa huoltoriidoissa. Hän on tutkinut sellaisia huoltoriitoja, joissa sosiaalilautakunnalta on pyydetty selvitystä lapsen olosuhteista. Auvisen mukaan sosiaalilautakunnan tekemien selvitysten tuottama tieto on tärkeässä asemassa, kun tuomioistuin arvioi lapsen etua. Sosiaalitoimen selvitysten on katsottu saaneen asiantuntijalausunnon arvon. Suurin osa, arviolta 85–95 % huoltopäätöksistä tehdään sosiaalitoimen lausunnon perusteella. (Auvinen 2006, 464–468.)

Huolto- ja tapaamiskäytännöissä vallitsee ideaali yhteishuollosta, mikä nähdään ongelmallisena väkivallan näkökulmasta. Yhteishuollon ei nähdä soveltuvan tilanteisiin, joissa perheessä on esiintynyt parisuhdeväkivaltaa. Yhteishuolto edellyttää vanhemmilta hyvää yhteistyökykyä, jonka väkivalta asettaa kyseenalaiseksi. Samoin suositellaan tapaamisoikeuden rajoittamista. Se voi tarkoittaa sitä, että tapaamisia joko vähennetään, valvotaan tai ne lopetetaan kokonaan joksikin aikaa. On tuotu myös esiin, että viranomaisten ei ole aina koettu tarttuneen väkivaltaan riittävän vakavasti, vaan heidän nähdään ennemminkin sivuttaneen sen. (Eriksson 2003, 334–335; Jaffe & Lemon 2003, 16–34; Oranen 2001a, 92–93.)

Huoltoriitatilanne voi olla osa väkivallan kierrettä, johon liittyy oleellisesti henkisen väkivallan läsnäolo. Eronneelle vanhemmalle huoltoriita voi olla yksi yritys hallita ja vaikeuttaa entisen puolison elämää. (Jaffe & Lemon 2003, 61.) Huoltoriitoihin ja väkivaltaan kytkeytyvään problematiikkaan sekä kansainvälisissä että kotimaisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa liittyy kysymys väkivaltaväitteiden keksimisestä. On esitetty, että huoltoriitojen aikana laitettaisiin tarkoituksellisesti liikkeelle perättömiä väkivaltaväitteitä. Erityisesti isiin kohdistuu valheellisia tai ainakin ylimitoitettuja väitteitä

siitä, että he olisivat lapsiaan kohtaan väkivaltaisia ja käyttäisivät heitä seksuaalisesti hyväksi. (Jaffe & Geffner 1998, 17; Nojonen 2008, 59–62; Trocmé & Bala 2005.)

Huoltoriitatapauksissa esille tuotua väkivaltaa ei aina tuoda suoraan näkyviin sosiaalityöntekijöiden laatimissa selvityksissä. Tyypillistä on, että väkivallasta kirjoitetaan ympärilyöreästi ja vältetään ottamasta kantaa. Sosiaalityöntekijät voivat usein arvioida väkivallan esiintymisestä vain sellaisissa tilanteissa, joissa muilla viranomaisilla on siitä tietoa. Sosiaalityöntekijät voivat tehdä lapsesta ja perheestä omia havaintoja, joita voidaan hyödyntää arvioinnissa. (Hautanen 2010.)

Patologisoituneet huoltoriidat ovat yleistyneet. Patologisoituneella huoltoriidalla tarkoitetaan tilannetta, joka jatkuu jatkumistaan. Pitkät oikeudenkäynnit ovat tyypillisiä ja niitä jatketaan niin pitkälle kuin mahdollista. Päätöksen tullessa toinen vanhempi, ns. riidan hävinnyt osapuoli, voi käynnistää oikeusprosessin uudelleen. Pahimmillaan kierre voi jatkua lapsen koko alaikäisyyden ajan. Patologisoituneiden huoltoriitojen perimmäisenä syynä on usein vanhempien väliset eroon liittyvät ratkaisemattomat asiat ja joskus myös vanhemman persoonallisuushäiriö. (Gottberg 2012, 55–56.)

Edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa tapauksissa joudutaan joskus turvautumaan lastensuojelulain mahdollistaviin toimiin lapsen suojelemiseksi. Lastensuojelulaissa mainitut lapsen kasvuolosuhteet tarkoittavat paitsi kodin olosuhteita, myös lapsen hyvinvointiin vaikuttavia muita asioita. Määritelmään sisältyy myös lapsen asioissa tehtävä huoltajien toiminta. (Gottberg 2012, 55–56.)

Hautasen ja Ritala-Koskisen (2022) mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat huoltoriitatilanteet hyvin vaativiksi. Ne vievät heiltä enemmän aikaa ja energiaa kuin muut lastensuojelutilanteet. Ero- ja huoltoriitatilanteissa on usein vastakkainasettelua ja useammin riitoja asiakkaan ja työntekijän välillä. Lisäksi niihin liittyy runsaasti asioiden selvittelyä eri viranomaisten kanssa. On havaittu, että lapsikeskeisyyttä on haastava ylläpitää näissä tilanteissa. (Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 126.) Erinäisistä haasteista huolimatta lastensuojelun sosiaalityö on nähty tärkeänä lasten ja perheiden tilanteiden selvittämisessä sekä eri palveluiden koordinoinnissa (Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 124–135).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkielma on pääosin laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimusote vaikutti sopivalta, koska pyrin tutkielmassani kuvaamaan ja ymmärtämään vieraannuttamista ilmiönä ja kerään empiiristä aineistoa. Tieteenfilosofisena suuntauksena siinä on sosiaalinen konstruktionismi, jossa tieto nähdään rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Valitsin sosiaalisen konstruktionismin tutkielmani viitekehyykseksi, koska kiinnostukseni on sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä. Seuraavassa esittelen kvalitatiivisen tutkimuksen pääpiirteitä ja valotan, mitä sosiaalisella konstruktionismilla tarkoitetaan.

Laadullinen tutkimus on tyypiltään empiiristä eli kokemusperäistä tutkimusta, koska sille on luonteenomaista empiirinen tapa käsitellä ja raportoida aineistoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 27). Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on yleensä saavuttaa tutkimukseen osallistujien näkökulma tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Kiviniemi 2001, 68–69). Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan ja ymmärtämään jotakin ilmiötä ja antamaan siitä järjellisen tulkinnan. Laadullinen tutkimus tähtää myös ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen. (Kananen 2008, 24 – 25.)

Laadullinen tutkimus käsitetään usein prosessina. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkielman eri osat, kuten ilmiön teoretisoinnin, tutkimusasetelmaa ja aineistonkeruuta koskevat kysymykset kuin myös aineiston analyysi, rakentuvat vähitellen tutkimuksen edetessä (Kiviniemi 2010, 82). Laadullinen tutkimus on tulkinnallista, sillä tutkija tekee aineistoa raportoidessaan tulkintoja, jotka voivat olla erilaisia tutkijasta riippuen (Kiviniemi 2010, 86). Palonen (1988) toteaaakin tulkinnan olevan aina vajavainen ja yksipuolinen käsitys jostakin ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa eräs keskeinen luotettavuuden mittari on tutkimusraportti: huonosti tehty raportointi on omiaan pilaamaan muuten ansiokkaan tutkimustyön. Oleellista on, että tutkija kykenee löytämään tuoreen ja omanlaisen näkökulman raporttinsa perustaksi. (Kiviniemi 2015, 84–86.)

Laadullisessa tutkimuksessa analyysi ei ole oma erillinen vaiheensa, kuten määrällisessä tutkimuksessa, vaan se ohjaa koko tutkimusprosessia. Laadullinen tutkimus on usein deskriptiivistä eli kuvailevaa ja siinä ollaan kiinnostuneita merkityksistä, miten ihmiset näkevät ja kokevat maailman. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on itse tiedonkeruun ja analysoinnin väline. Päätelyn logiikka etenee kvalitatiivisessa tutkimuksessa yksittäisistä havainnoista tuloksiin eli deduktiivisesti. (Kananen 2008, 24 – 25.)

Laadullisen aineiston hyödyntäminen ei sulje pois määrällisyyttä, vaan tutkimusotteita on mahdollista yhdistää (Mäkelä 1991, 57 – 58). Omassa työssäni monivalintakysymykset edustavat enemmän määrällistä eli kvantitatiivista tutkimusta. Määrällinen tai kvantitatiivinen tutkimus on tutkimusta, jossa käytetään usein tilastollisia menetelmiä, jotka ovat täsmällisiä ja laskennallisia. Määrällisessä tutkimuksessa muodostetaan muuttujia ja tuloksista voidaan selvittää niiden (tässä työssä taustatietojen ja varsinaisten kysymysten vastausten) välisiä yhteyksiä. Tämä edellyttää riittävää otoskokoa eli tässä vastausten määrää, jotta yhteyden tilastollinen testaus olisi mahdollista. Päätelmiä tehdään havaintoaineiston tilastolliseen analyysiin perustuen ja tuloksia voidaan kuvailla esim. prosenttitaulukoiden avulla, kuten tässä työssä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 140.) Tässä työssä aineisto ei suurimmaksi osin riitä tilastollisiin analyyseihin ja kvantitatiivinen osa tutkimuksesta jää lähinnä tulosten määrälliseksi kuvaukseksi.

Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana on, että tieto rakentuu sosiaalisesti vuorovaikutuksessa (Berger & Luckman 2017, 11). Sosiaalinen konstruktionismi on tieteenfilosofinen suuntaus, johon kuuluu keskeisesti neljä peruseriaa: kriittinen suhtautuminen tiedon itsestäänselvyyteen, asioiden historiallinen ja kulttuurinen konteksti, sosiaalisen vuorovaikutuksen tärkeys tiedon rakentumisessa sekä erilaisten ymmärtämistapojen vaikutus sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Burr 2015, 2 – 5.)

Sosiaalinen konstruktionismi korostaa kriittistä asennetta tiedon itsestäänselvyyksiä kohtaan ja haastaa perinteisen näkemyksen, jonka mukaan tieto olisi objektiivisen havainnon tulos, kuten positivismissa ja empirismissä ajatellaan. Kaikki tieto nähdään muodostuvan katsomalla maailmaa jostakin näkökulmasta. Näkökulmasta riippuen tieto on erilainen, mutta mikään niistä ei ole totuus sen enempää kuin jokin toinen. Se on siis aina vain yksi mahdollinen näkemys jostakin asiasta tai ilmiöstä. Näin ollen totuuden käsite on ongelmallinen: sellaista ei voi olla objektiivisena tosiasiana konstruktionismin mukaan. Konstruktionismin mukaan maailmaa ymmärretään erilaisten luokittelujen ja käsitteiden

avulla, jotka ovat sidoksissa kulttuuriin ja historiaan. (Burr 2015, 2.) Erilaiset luokitukset eivät ole riippuvaisia siitä, miten maailma on, vaan luokitusten avulla voidaan tuoda esiin maailmaa. Maailma ei ilmene yksiselitteisesti tosiasioihin pohjautuen, sillä tosiasiat ilmentävät tapoja esiintuoda maailmaa. (Hacking 2009, 56.)

Ihmisten käyttämiin erilaisiin luokitteluihin ja käsitteisiin liittyy historiallinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Esimerkiksi se, mitä ihminen ymmärtää termeillä nainen ja mies, riippuu siitä, missä ajassa ja kulttuurissa kyseinen ihminen elää. Burr (2015) tuo esiin, että esimerkiksi lapsuuden käsitys on kokenut suuren muutoksen viime vuosisadan aikana ja huomauttaa, että tänä päivänä vallitseva näkemys käsitys lapsista viattomina aikuisten suojelua tarvitsevina on vasta suhteellisen uusi. Ymmärtämisen tavat eivät ole paitsi sidonnaisia aikaan ja kulttuuriin, jossa elämme, myös sen tuotteita. Kyse on siitä, mikä on kulloinkin vallitsevaa tietystä kulttuurissa. Täten ei pitäisi ajatella, että oma tapa ymmärtää olisi parempi tai lähempänä totuutta kuin jokin muu tapa. (Burr 2015, 4.)

Konstruktionismin mukaan tieto rakentuu vuorovaikutuksessa ihmisten välillä. Ihmisten kommunikoidessa toistensa kanssa he rakentavat samalla tietoa maailmasta. Tässä toiminnassa kieli on keskeinen. Se, mitä pidämme totuutena, on kytköksissä sosiaalisesti hyväksytyihin tapoihin ymmärtää maailma. Kyse ei ole objektiivisista totuuksista, vaan totuuksista, jotka ovat sosiaalisten prosessien ja vuorovaikutuksen lopputuloksia. (Burr 2015, 4-5.)

Oletettava tapa toimia on sidoksissa tapaan, jolla maailma ymmärretään. Erilaiset totuudet siis vaikuttavat siihen, millaista sosiaalista toimintaa ne tuovat mukanaan. Burr (2015) antaa tästä esimerkin, että 1800-luvun Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa alkoholin ongelmakäyttäjän katsottiin olevan täysin vastuussa alkoholinkäytöstään ja sen seurauksista ja siten syyllinen omaan tilaan. Myöhemmin alkoholi alettiin nähdä asiana, joka voi aiheuttaa riippuvuutta ja sen myötä alkoholismia on alettu vähitellen pitää sairautena. Siten alkoholistin ei voida katsoa olevan kokoaan vastuussa käyttäytymisestään, koska käyttäytymistä ohjaa riippuvuus. Maailmassa olevat rakenteet ylläpitävät tiettyjä sosiaalisen toiminnan malleja ja samalla sulkevat joitain toisia pois. Siten tiedon sosiaalisessa rakentumisessa on aina läsnä vallankäyttö. (Burr 2015, 5.)

Sosiaalinen konstruktionismi ei tarjoa konkreettisia analyysivälineitä, vaan se ohjaa katsomaan sosiaalityön tutkimusta tietystä suunnasta, jossa korostuu sosiaalityön

paikallisuus ja historiallisuus. Paikallisuus tarkoittaa, että sosiaalityötä ja sen tietoa ei voi lähestyä universaaleina ja abstrakteina asioina. Historiallisuus puolestaan viittaa siihen, että esimerkiksi sosiaalityöstä kirjoitetut oppikirjakuvaukset ovat sidoksissa omaan aikaansa. Ne eivät kuitenkaan edes omassa ajassaan toteudu sellaisinaan elävissä vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalityön kohtaamiset nähdään paikkoina, joissa määritellään ja konstruoidaan kulloinkin käsiteltävät asiat ja ongelmat. Sosiaalityön tutkimuksessa tutkija on aina osallisena siihen, sillä hänen tulkintansa kietoutuu tutkimustuloksiin, jotka ovat vain eräs mahdollinen tapa kuvata maailmaa. (Juhila 2004.)

4.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYS SEKÄ TAVOITE

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vieraannuttamisesta vieraantumisen aiheuttajana lastensuojelun asiakasperheissä sekä selvittää, onko tietyillä työntekijöiden taustatiedoilla vaikutusta näkemyksiin. Tutkielman tarkoituksena on tehdä läpileikkaus vieraannuttamiseen liittyvistä tekijöistä ja toimintatavoista.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia näkemyksiä lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on vieraannuttamisen esiintymisestä, erilaisista taustatekijöistä ja vaikutuksista?
2. Miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät tunnistavat vieraannuttamisen ja pystyvät puuttumaan siihen sekä miten puuttumista voitaisiin kehittää?

4.3 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

Tutustuttuani aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen (mm. pro gradu -tutkielmiin esim. Sorokin 2014 & Lainio-Jaakkola 2017) päädyin siihen, että kerään aineiston kyselylomakkeella, johon laadin 18 kysymystä. Laadin kyselyn aikaisempien selvitysten pohjalta niitä täydentämään. Tavoitteena oli laatia kysely, joka kattaa vieraannuttamisen eri puolet sosiaalityön kannalta kokonaisvaltaisesti kuitenkin niin, että se veisi kyselyyn vastaajilta vähän aikaa. Ajatuksena oli, että vastausten määrä saataisiin näin mahdollisesti

suuremmaksi. Osa aiheista oli sellaisia, että niihin voitiin laatia aikaisempien selvitysten pohjalta monivalintakysymyksiä, joissa on kattavat ja selkeät vastausvaihtoehdot (9 kysymystä) ja osa avoimia kysymyksiä (9 kysymystä). Kyselylomakkeeseen sisältyi siten sekä nopeammin vastattavia monivalintakysymyksiä että laajempia avoimia kysymyksiä. Avoimet kysymykset antoivat mahdollisuuden tuoda vapaammin esille omia näkemyksiä ja pitempiä perusteluja. Kyseiset kysymykset olivat myös sellaisia, joihin on vaikea, ellei mahdoton vastata rajattujen vastausvaihtoehtojen puitteissa. Yksi lastensuojelun sosiaalityöntekijä vastasi kyselyyn etukäteen ja myös varsinaisille vastaajille annettiin mahdollisuus kommentoida kysymyksiä, mutta kysymyksiin tai vastausvaihtoehtoihin liittyvää kritiikkiä ei tullut.

Kyselylomakkeessa määrittelin vastaajille, mitä vieraantumisella ja vieraannuttamisella tässä tutkielmassa tarkoitetaan, jotta käsitteiden epäselvyydet eivät vaikuttaisi tulokseen. Lyhyet määrittelyni olivat seuraavat: **Vieraantumisella** tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsen vuorovaikutussuhde vanhempaansa vaikeutuu ja suhde etääntyy, ja **vieraannuttamisella** tarkoitetaan puolestaan toimintaa, joka erotilanteessa johtaa lapsen vieraantumiseen toisesta vanhemmasta. Pyysin vastaajia vastaamaan näkemystensä pohjalta ja korostin, että oikeita vastauksia ei ole, sillä kyse on näkemyksistä.

Kyselylomaketutkimuksessa vastaaja lukee kirjallisesti esitetyn kysymyksen ja vastaa siihen niin ikään kirjallisesti. Kyselylomaketutkimus sopii silloin, kun on kyse suuresta ja hajallaan olevasta joukosta ihmisiä. Se sopii hyvin myös silloin, kun tutkimuksessa käsitellään herkkiä aiheita ja sen etuna voidaan pitää vastaajien jäämistä anonyymiksi. Yleisenä haittana tämäntyyppisissä tutkimuksissa on puolestaan vastausprosentin jääminen alhaiseksi. (Vilkkä 2021, luku 4.)

Avoimet kysymykset tukevat myös laadullisen analyysin tekemistä, mikä ei onnistuisi rajatuin vastausvaihtoehdoin. Vieraannuttaminen ja sen ympärille kietoutuvat teemat ovat myös sellaisia, joista ihmisillä voi olla monenlaisia näkemyksiä ja pidän tärkeänä, että he saavat ne vapaasti ilmaista. Laadullinen tutkimus on sosiaalityön tutkimuksessa vallitsevaa, mutta juuri monivalintakysymysten avulla toivoin saavani kerättyä uudentyyppistä tietoa aiheesta.

Keräsin aineiston internet-välitteisesti Microsoft Forms –kyselylomakkeella. Laitoin kyselyn Sosiaalityöntekijöiden Uraverkostoon saatekirjeen kanssa. Saatteessa pyysin

vastaamaan kyselyyn anonymisti, jos työskenteli tai oli työskennellyt lastensuojelussa. Keräsin vastaukset ajalla 2.-10.3.2024. Sain yhteensä 28 vastausta, mitä pidän kohtuullisena määränä. Aihe herätti selvästi kiinnostusta ja vastauksista huomasin, että vastaamiseen oli paneuduttu ja asioita oli pohdittu syvällisesti. Suurin osa oli vastannut kaikkiin kysymyksiin.

Vastaajien taustatiedot

Taustatietoina kysyttiin sosiaalityön työuran pituutta (alle 5, 5–10 ja yli 10 vuotta), työskentelypaikkakunnan tyyppiä (suuri kaupunki yli 50 000 asukasta, pienempi kaupunki 50 000–15 000 asukasta ja pieni kunta alle 15 000 asukasta) ja sukupuolta (mies, nainen, en halua vastata).

Vastaajissa oli melkein yhtä paljon 5–10 vuotta kuin yli 10 vuotta lastensuojelussa työskennelleitä (Liite 1 Taulukko 1). Vähiten oli alle 5 vuotta työskennelleitä. Valtaosa vastaajista oli toiminut suurimman osan lastensuojelun työajastaan suuressa kaupungissa (Liite 1 Taulukko 2). Pienessä kaupungissa tai kunnassa oli toiminut yhteensä vain 3 vastaajaa. Kaikki sukupuolensa ilmoittaneet vastaajat olivat naisia (Liite 1 Taulukko 3). Yksi vastaaja ei halunnut vastata kysymykseen.

4.4 AINEISTON ANALYYSI

Avointen kysymysten vastausten osalta olen suorittanut sisällönanalyysinä käyttäen koodausta. Koska kiinnostukseni on sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä ja niiden tulkitsemisessä, koin sisällönanalyysin luontevaksi analyysitavaksi. Koodauksen tarkoituksena on pelkistää, luokitella ja järjestää aineisto käsiteltävään muotoon. Aineiston koodaamiselle ei ole mitään yhtä oikeaa tapaa, vaan se riippuu aina tutkijasta. Koodaus on välttämätön välivaihe analyysin tekemiselle. (Kananen 2008, 88–89.) Sisällönanalyysi on mahdollista toteuttaa kahdella eri tavalla: aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti. Itse olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jossa aineistosta etsitään sellaisia kohtia, jotka kertovat jotain tärkeää tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi ei perustu tietylle teoreettis-metodologiselle viitekehyselle, mistä syystä analyysille ei ole olemassa yhteisiä sääntöjä. Aineiston sisällöistä pyritään analyysivaiheessa tekemään johtopäätöksiä sekä

löytämään eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia. (Vuori 2023 verkkomenetelmät.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä pyritään löytämään esimerkiksi jonkinlainen toiminnan logiikka tai tyyppikertomus aineiston ohjaamana (Vilkkä 2021, luku 6).

Sarajärvi ja Tuomi (2022) pitävät sisällönanalyysia vartenotettavana aineiston analyysimenetelmänä silloin, kun on tarpeen analysoida erilaisia dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumentilla tarkoitetaan tässä lähes mitä tahansa kirjallista materiaalia: mm. kirjoja, artikkeleja ja haastatteluja. (Sarajärvi & Tuomi 2022.)

Olen jatkanut avointen kysymysten analyysia kvantifioinnilla, eli olen muuttanut laadullista aineistoa määrälliseen muotoon. Tekemäni aineiston luokittelu toimi pohjana tekemässäni määrällisessä tarkastelussa. Aineistoni on kuitenkin pieni, minkä vuoksi se ei mahdollista kvantitatiivien tutkimuksen tilastollisia menetelmiä. Tuloksista ei voi sanoa mitään varmaan eivätkä ne ole yleistettävissä, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että saatu tulkinta itsessään olisi välttämättä väärä (Kananen 2008, 29). Käytin määrällistä otetta helpottaakseni aineiston tulkitsemista ja nostaakseni esiin aineistossa mahdollisesti esiintyviä yhteneväisyyksiä selkeässä ja pelkistetyssä muodossa.

Monivalintakysymysten analysoinnissa käytin taulukointia ja ristiintaulukointia. Monivalintakysymysten vastauksista laskin eri vastausvaihtoehtojen lukumäärät ja prosenttiosuudet. Niiden perusteella laadin kustakin kysymyksestä taulukon, jossa tulokset näkyvät. Tarkoituksena oli mahdollisuuksien mukaan myös vertailla vastaajien taustatietojen perusteella vastaajaryhmien näkemyksiä monivalintakysymyksissä. Pienehkö vastausmäärän ja vastaajien taustatietojen jakautumisen takia tämä osoittautui kuitenkin suurimmaksi osin mahdottomaksi. Ainoastaan lastensuojelussa työskentelyaika mahdollisti joidenkin kysymysten osalta tilastollisen testaamisen. Sekin edellytti työskentelyajan luokkien yhdistämisen kahdeksi luokaksi (alle 10 vuotta ja yli 10 vuotta). Koska tällöinkin solukohtaiset arvot Khiin neliö -testissä (X^2 -testi) jäivät liian pieneksi, piti myös vastausvaihtoehtojen luokkia yhdistää vain kahdeksi luokaksi, jotta saatiin 2x2 taulukko ja voitiin käyttää Fisherin exaktia testiä, jossa solukohtaiset arvot voivat olla pieniä. (Statistical point 2014.) Tämäkin oli mahdollista vain yksinkertaisimmissa kysymyksissä. Tulosten käsittelyyn ja tilastolliseen testaukseen käytin Microsoft Excel -sovellusta ja taskulaskinta.

4.5 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Olen noudattanut tutkielmaa tehdessäni Tampereen yliopiston opiskelun eettisiä ohjeita sekä tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen mukaista hyvää tieteellistä käytäntöä ja ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Näihin luetaan mm. rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimuksen kaikissa vaiheissa (TENK 2019; TENK 2023.) En tarvinnut erillistä tutkimuslupaa, koska toteutin aineiston keräämisen laittamalla kyselylomakkeen Sosiaalityöntekijöiden Uraverkostoon. Keräsin vastaukset anonyymisti eikä kyselyssä kerätty asiakkaisiin tai työntekijöihin yhdistettävää tietoa. Tutkimusaineisto säilytettiin yksityisellä tietokoneella salasanan takana ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Kyselyssä oli taustatietoina kokemus sosiaalityöntekijänä toimimisesta sekä sukupuoli. Muuten vastaaminen tapahtui anonyyminä. Vilkka (2021) kuitenkin huomauttaa, että tietokoneen IP-numeron perusteella on mahdollista paikallistaa internetissä vastannut henkilö. (Vilkka 2021, luku 4.)

Vieraannuttaminen on aiheena herkkä ja se voi herättää monenlaisia tunteita ja mielipiteitä ihmisissä. Tutkimuseettinen pohdinta on osa emotionaalista työtä, jota väkivaltaa tutkivan on tehtävä suhteessa aiheeseensa ja aineistonsa. Perheessä ilmenevä henkinen väkivalta, joksi vieraannuttaminenkin luetaan, herättää paljon tunteita niin tutkijassa kuin tutkimuksen lukijoissa. (Hautanen 2010.) Laitinen ja Uusitalo (2007) ovat tutkineet niin ikään sensitiivisiä aiheita: lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja itsemurhaa ja esittävät, että tutkijan on pyrittävä arvioimaan, mikä vaikutus hänen omilla tunteillaan on tutkimusprosessiin ja siinä tehtyihin valintoihin. Lisäksi on arvioitava kriittisesti, miten tutkijan tunteet suhtautuvat tietoon ja tietämiseen: ovatko ne sen vastakohta vai antavatko ne mahdollisuuden ymmärtää jotain oleellista tutkittavasta ilmiöstä. (Laitinen & Uusitalo 2007, 316.)

Laadullisessa ja määrällisessä tutkimuksessa suhtaudutaan hieman eri tavoin tutkimuksen luotettavuuteen (reliabiliteetti) ja tutkimuksen pätevyyteen (validiteetti). Laadullisessa tutkimuksessa yleistettävyyden ja luotettavuuden välinen raja on häilyvä. Laadullista tutkimusta arvioidaan tulkinnan yleistämisen ja luotettavuuden avulla. Yleisyys laadullisessa tutkimuksessa voidaan esittää niin väitteenä, yleispätevänä eettisenä periaatteena kuin ohjeenakin. Yleistämistä ei tehdä tutkimusaineistosta, vaan aina

tulkinnasta. Tulkintaan taas sisältyy vuoropuhelu, jonka tutkija tekee aineiston ja teorian kanssa ja jonka lopputulos tulkinta on. Tutkimuksen luotettavuus perustuu tutkijan tekemiin valintoihin ja ratkaisuihin. Siten luotettavuutta on arvioitava jokaisen valinnan kohdalla koko tutkimusprosessin ajan. (Eskola & Suoranta 2000, 208, 210; Viikka 2021, luku 7.)

Tutkimuksen luotettavuutta voi vähentää se, että Sosiaalityön Uraverkoston liittyneet sosiaalityöntekijät voivat olla jotenkin valikoitunut joukko eivätkä vastaajat edusta keskimääräistä lastensuojelun työntekijää. Myös kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät voivat olla valikoituneita kaikkien Uraverkoston lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden joukossa.

5 TULOKSET

5.1 VANHEMMASTA VIERAANTUMISEN YLEISYYS, SEN SYYT SEKÄ VIERAANNUTTAMISEN MERKITYS SEN AIHEUTTAJANA

Tämä luku on koottu kysymysten 4 ja 5 vastauksista.

Kaikki vastanneet olivat havainneet merkittävää lapsen vieraantumista toisesta vanhemmasta lastensuojelun avohuollon eroperheissä (Liite 1 Taulukko 4). Yhtä suuri osuus vastanneista oli sitä mieltä, että vieraantumista esiintyy vain harvoissa, alle puolessa ja yli puolessa eroperheistä. Pienempi osuus oli sitä mieltä, että sitä esiintyy suurimmassa osassa lastensuojelun eroperheistä. Näkemykset vieraantumisen yleisyydestä siis vaihtelivat suuresti. Vaihtelua voisi selittää se, että tutkimustulosteni mukaan vieraannuttaminen tunnistetaan vain osassa tapauksista. Keskimääräinen näkemys vieraannuttamisen yleisyydestä oli noin puolessa lastensuojelun avohuollon eroperheistä. Tulos antaa viitteitä siitä, että vieraannuttaminen olisi vahvasti läsnä lastensuojelun sosiaalityössä.

Vertailtaessa vastaajien näkemyksiä lastensuojelutyöuran pituuden mukaan yli 10 vuotta lastensuojelussa työskennelleillä oli sellainen käsitys, että vieraantumista esiintyy harvemmin kuin vähemmän aikaa työskennelleillä (Liite 1 Taulukko 5). Miltei tilastollisesti merkitsevä ero yli ja alle 10 vuotta sosiaalityöntekijöinä työskennelleiden välillä voisi viitata siihen, että vähemmän kokemusta omaavat työntekijät saattavat määritellä lapsen vieraantumisen vanhemmastaan herkemmin merkittäväksi. Toinen selitys voisi olla se, että kokeneemmat työntekijät eivät yhtä herkästi reagoi lapsen ja vanhemman välien muuttumiseen.

Tutkimustulosten mukaan selvästi merkittävimpana vieraantumista aiheuttavana tekijänä pidettiin yleisimmin toisen vanhemman tai hänen lähipiirinsä aiheuttamaa vieraannuttamista (Liite 1 Taulukko 6). Seuraavaksi tärkeimpänä tekijänä pidettiin vanhemman haluttomuutta tavata lasta. Myös lapsen haluttomuus tavata vanhempaa ja tapaamisia rajoittava este valittiin useampia kertoja tärkeimmäksi tekijäksi. Tärkeimpänä syynä pidettiin kahdesti muuta kuin valintavaihtoehtoista löytyvää syytä, mutta arvailujen varaan jää, mikä kyseinen syy on, sillä vastaajat eivät tuoneet sitä esiin. Toiseksi

tärkeimpänä tekijänä esiintyi yleisimmin niin ikään toisen vanhemman tai hänen lähipiirinsä toteuttamaa vieraannuttamista ja tämän lisäksi vieraantuvan vanhemman uuden elinkumppanin negatiivinen suhtautuminen lapseen. Kolmanneksi tärkeimmäksi tekijäksi valittiin selvästi useimmiten vanhemman haluttomuus tavata lasta. Kaiken kaikkiaan eniten valintoja tärkeimmiksi vieraantumista aiheuttaviksi tekijöiksi saivat toisen vanhemman tai hänen lähipiirinsä toteuttama vieraannuttaminen ja vanhemman haluttomuus tavata lasta. Myös lapsen haluttomuus tavata vanhempaa ja vieraantuvan vanhemman uuden elinkumppanin negatiivinen suhtautuminen lapseen saivat kaiken kaikkiaan paljon valintoja. Vieraantumisen taustalla on siis usein vieraannuttaminen, mutta vieraantuminen voi johtua myös muista syistä. Yksi kiinnostava kysymys olisi, onko lapsen tapaamishaluttomuuden takana vieraannuttamista ja jos on, niin missä määrin. Toisaalta vieraantumista aiheuttavat tekijät saattavat myös kietoutua yhteen, kuten esimerkiksi vanhemman uuden kumppanin kielteinen suhtautuminen lapseen ja lapsen haluttomuus tavata vanhempaa.

Lasten vanhemmastaan vieraantumista käsittelevä tutkimus on paljolti keskittynyt vieraannuttamiseen, vaikka vieraantumista voi tapahtua muistakin syistä. Riitainen eroprosessi on yleinen vieraantumiseen liittyvä tekijä. (Blake 2017.) Hollannissa 20 %:lla lapsista ei ollut yhteyttä toiseen vanhempaan eron jälkeen (Spruijt ym. 2005). Niissä muissa harvoissa ulkomaalaisissa tutkimuksissa, joissa aikuisten lasten ja heidän vanhemman yhteyden katkeamisen esiintymistä on kartoitettu, prosentit ovat vaihdelleet välillä 1–28 % (Blake 2017, Arránz Becker & Hank 2022). Sosiaalityöntekijöiden näkemykset vieraantumisen esiintymisestä tässä tutkimuksessa vaihtelivat paljon, mutta asettuivat edellä mainitun prosenttiosuuden yläpäähän tai yläpuolelle. Sitä voisi pitää ennustettavana, koska lastensuojelun asiakkuudessa olevien perheiden erojen voisi ajatella olevan keskimääräistä useammin riitaisia.

Vieraannuttamista on tutkittu enemmän, mutta senkin yleisyydestä on vain vähän tietoa eikä Suomesta tai muista Pohjoismaista ole vertaisarvioituja tutkimuksia sen yleisyydestä. Yhdysvalloissa on esitetty arvio, että vieraannuttamista esiintyisi suunnilleen 10–30 %:ssa huoltajusriidoista. (Häkkänen-Nyholm 2010 mukaan; Bernet ym. 2010.) Hollannissa viranomaisista 42 % on ollut sitä mieltä, että huoltoriidoissa esiintyy vieraannuttamista (Spruijt ym. 2005). Tämä on vähän, kun tässä tutkimuksessa tärkeimpänä syynä vieraantumiseen pidettiin vieraannuttamista (ks. jäljessä) ja kaikki sosiaalityöntekijät olivat havainneet vieraantumista eroperheissä ja lisäksi suuri osa oli sitä mieltä, että sitä esiintyy

yli puolessa tai lähes kaikissa perheissä. Italiassa opiskelijoiden haastatteluissa 56 % eroperheiden lapsista kertoi kokeneensa vieraannuttamista (Baker & Verrocchio 2013). Tämä luku on enemmän sen suuntainen kuin sosiaalityöntekijöiden näkemykset olivat tässä työssä.

5.2 VIERAANNUTTAMISONGELMAN MERKITTÄVYYS LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSSA

Tämä luku on koottu kysymysten 11 ja 21 vastauksista.

Suurin osa vastaajista piti vieraannuttamista lastensuojelun avohuollon työkentässä melko merkittävänä ongelmana (68 %, Liite 1 Taulukko 7) Kaksi vastaajaa piti sitä jopa yhtenä merkittävimmistä ongelmista. Tutkimustulosten perusteella tulkitseen, että vieraannuttaminen on sosiaalityöntekijöiden mielestä keskimäärin melko merkittävä ongelma. Pitäisin tätä tärkeänä tutkimustuloksena. Yli kymmenen vuotta lastensuojelussa työskennelleet pitivät vieraannuttamista keskimäärin vähäpätöisempänä ongelmana kuin lyhyemmän aikaa työskennelleet, mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä (Liite 1 Taulukko 8). Vastaavanlaista ongelman merkittävyyden määrittelyä en kirjallisuudesta löytänyt.

5.3 AJALLISET MUUTOKSET VIERAANTUMISEN JA VIERAANNUTTAMISEN ESIINTYVYYDESSÄ

Tämä luku on koottu kysymyksen 6 vastauksista.

Kysymyksen vieraantumisen ja vieraannuttamisen mahdollisista ajallisista muutoksista esitin vain niille vastaajille, jotka olivat työskennelleet vähintään viisi vuotta lastensuojelussa. Sitä lyhyemmän aikaa työskennelleiden olisi voinut olla vaikea, ellei mahdoton arvioida asiaa. Vastaajat olivat keskimäärin sitä mieltä, että vieraantuminen vanhemmasta ei ollut yleistynyt tai harvinaistunut, vaan pysynyt kutakuinkin ennallaan (Liite 1 Taulukko 9). Vieraannuttamisen sen sijaan suurin osa vastaajista uskoi jonkin verran yleistyneen. Tietoa näiden ilmiöiden ajallisista muutoksista en kirjallisuudesta löytänyt.

5.4 VIERAANNUTTAMISTA HARJOITTAVA VANHEMPI JA MUUT SIIHEN OSALLISTUVAT TAHOT SEKÄ VIERAANNUTTAMISEN MOTIVIIT

Tämä luku on koottu kysymysten 9 ja 10 vastauksista.

Vastaajista valtaosan mukaan lapsen äiti osallistuu aina tai melko usein vieraannuttamiseen (96 % vastaajista, Liite 1 Taulukko 10). Seuraavaksi eniten valintoja (68 % vastaajista) saivat isä, mutta tutkimustuloksissa näkyi, että vieraannuttamista saattoivat tehdä myös muut kuin vanhemmat, kuten vieraannuttavan vanhemman isovanhemmat ja vieraannuttavan vanhemman uusi elinkumppani. Näistä isän todettiin osallistuvan vieraannuttamiseen yleisimmin melko usein tai harvoin. Isovanhempien todettiin osallistuvan vieraannuttamiseen yleisimmin harvoin, mutta oli myös näkemyksiä, joiden mukaan isovanhemmat ovat aina tai melko usein mukana vieraannuttamisessa. Vieraannuttavan vanhemman uuden elinkumppanin todettiin osallistuvan vieraannuttamiseen yleisimmin harvoin tai melko usein. Myös vieraannuttavan vanhemman muiden sukulaisten todettiin yleisimmin osallistuvan harvoin vieraannuttamiseen. Kolme vastaajaa oli sitä mieltä, että myös muita tahoja osallistuu vieraannuttamiseen (sitä mitä nämä tahot ovat, ei kuitenkaan kerrottu) - mutta toisaalta yhtä monta vastaajaa oli sitä mieltä, että muita tahoja ei koskaan osallistu vieraannuttamiseen. Kaiken kaikkiaan tutkimustulosten mukaan äiti on siis yleisin vieraannuttaja ja seuraavaksi useimmiten vieraannuttamiseen osallistuu isä ja vieraannuttavan vanhemman isovanhemmat ja uusi elinkumppani. Myös muut sukulaiset voivat jossain tapauksissa osallistua vieraannuttamiseen.

Tulkitsen äitien suuren osuuden vieraannuttavina vanhempina selittyvän sillä, että äiti on eron jälkeen lähivanhempi suurimmassa osassa tapauksia (THL 2024). Tulkintani saa vahvistusta Harmanin ja kumppaneiden tutkimuksista, joissa on havaittu, että sillä, kumpi on lapsen lähivanhempi, on enemmän merkitystä vieraannuttamistapauksissa kuin sukupuolella. Toisaalta he näkevät myös sukupuolen kietoutuvan vieraannuttamiseen siten, että äiteihin ja isiin liitetyt normit ja yleistyksen voivat olla asioita, joita käytetään hyväksi vieraannuttamistoiminnassa (Harman ym. 2016, Harman ym. 2018). Broberg & Hakovirta tuovat artikkelissaan esiin, että kulttuurissamme äitiyteen liitetään moraalisia koodeja ja lapsistaan erossa oleva äiti voi leimautua helposti huonoksi äidiksi (Broberg & Hakovirta 2005.) Äidin ja isän osalta tutkielmani tulokset ovat samankaltaisia kuin

aikaisemmin julkaistut, mutta muiden tahojen osallistumisesta vieraannuttamiseen löysin julkaistuista tutkimuksista vain lyhyitä viittauksia (esim. Kelly & Johnston 2001).

Tutkimustuloksista käy ilmi, että tärkeimpänä syynä vieraannuttamiselle pidettiin vieraannuttajan persoonallisuushäiriötä tai muuta psyykkistä syytä (51 %) ja se oli kolmen tärkeimmän motiivin joukossa melkein kaikilla vastaajilla (Liite 1 Taulukko 11). Seuraavaksi yleisimmin tärkeimpänä motiivina pidettiin tarvetta kostaa toiselle vanhemmalle (31 %) ja sekin oli kolmen tärkeimmän motiivin joukossa valtaosalla vastaajista. Tarvetta suojella lasta toiselta vanhemmalta tai hänen läheisiltään pidettiin yleisimmin kolmanneksi tai toiseksi tärkeimpänä tekijänä ja sekin esiintyi kolmen tärkeimmän motiivin joukossa suurella osalla vastaajista.

Yllä mainitut kolme tärkeintä syytä on todettu myös useissa muissa tutkimuksissa (esim. Häkkänen-Nyholm 2010; Kelly ja Johnston 2001; Sinkkonen 2018). Ensi- ja turvakotien liitto tuo esiin osin samoja, mutta osin myös hiukan erilaisia motiiveja kuin vastauksista ilmeni. Uusina motiiveina olivat toisen vanhemman vaikeus hyväksyä ero ja päästää irti sekä lapsen menettämisen pelko. Tutkimustulosten kanssa yhtäläisiä motiiveja puolestaan olivat kostonhalu ja katkeruus sekä lapsen käyttäminen koston välineenä. Lisäksi mainittiin vanhemman uusi parisuhde, joka saattoi joskus olla laukaisevana tekijänä vieraannuttamiselle. (Ensi- ja turvakotien liitto 2024.)

Hannuniemi (2007, 45) tuo tutkimuksessaan esiin, että eron aiheuttaman kriisitilanteen vuoksi suhteellisen terveetkin vanhemmat voivat käyttäytyä häiriintyneesti ja erikoisesti. He kuitenkin toipuvat erosta nopeammin kuin alun perin ongelmaiset vanhemmat ja heidän käytöksessään ei esiinny samanlaista äärimmäisyyttä kuin mielenterveyshäiriöisillä vanhemmilla.

Vieraannuttaja-vanhemmalla on usein jonkinlainen persoonallisuushäiriö. Vieraannuttaville äideille tyypillisiä ovat rajatilapersonaalisuuden piirteet, jotka kuuluvat epävakaaseen persoonallisuushäiriöön (Andritzky 2006, Hannuniemen 2007, 49 mukaan). Äideillä on havaittu myös sekamuotoista persoonallisuushäiriötä, jossa on piirteitä useasta persoonallisuushäiriöstä: epävakaasta, narsistisesta ja huomionhakuisesta persoonallisuushäiriöstä. Vieraannuttavilla isillä sen sijaan on havaittu pääasiassa narsistista persoonallisuushäiriötä. (Wakefield & Underwager 1990, Hannuniemen 2007, 50 mukaan.)

Parissa vastauksessa tuli esiin väkivalta vieraannuttamisen motiivina, mitä ei ollut vastausvaihtoehdoissa. Vieraannuttamisen taustalla on havaittu lähes aina lähisuhde- ja perheväkivaltaa jossain muodossa, miltä vanhempi voi aidosti haluta suojella lasta. Ensi- ja turvakotien liiton mukaan on vaikea arvioida, milloin kyse on lapsen suojelemisesta todelliselta väkivallalta tai sen uhalta ja milloin taas vieraannuttamisesta. Joskus epäilyjä vieraannuttamisesta ja muusta väkivallasta esitetään samanaikaisesti. Näissä tilanteissa taustalla voi olla yhtä hyvin kiusaaminen kuin aito huoli. Kun lapseen kohdistuu väkivaltaa ja vanhempi pyrkii suojelemaan häntä kaltoinkohtelevalta vanhemmalta, kyse ei ole vieraannuttamisesta. Tilanteen tekee entistä hankalammaksi se, että turhat pahoinpitely- ja inestisytytteet ovat vaikeissa vieraannuttamistapauksissa usein vieraannuttajan viimeinen valttikortti. Sitä käytetään, kun muut vieraannuttamisen keinot eivät ole tuottaneet toivottua tulosta (Hannuniemi 2007, 103). Vieraannuttamistyyppiselle käyttäytymiselle on ominaista, että siihen kytkeytyy muita väkivallan muotoja, esimerkiksi pakottavaa kontrollia, alistamista ja vainoa (Ensi ja turvakotien liitto 2024).

Lisäksi vastauksissa tuotiin esiin, että vieraannuttamisen syynä voi olla uuden kumppanin kokema jonkinlainen mustasukkaisuuden tunne lasta kohtaan. Joskus taas isovanhemmilla voi olla voimakas halu kääntää lapsen mieli toista vanhempaa vastaan.

5.5 VIERAANTUVA VANHEMPI JA HÄNEN REAKTIONSA

Tämä luku on koottu kysymyksen 14 vastauksista.

Kysymyksessä 14 tiedusteltiin, tunnistaako **vieraantuva** vanhempi vieraannuttamisen, ja miten hän siihen reagoi. Parempi termi olisi ollut **vieraannutettu** vanhempi, sillä nyt osa vastaajista oli ymmärtänyt kysymyksen niin, että tunnistaako vieraannuttamista harjoittava vanhempi vieraannuttavansa ja jos tunnistaa, niin miten hän reagoi siihen. Vastauksissa haettiin kuitenkin vieraannuttamisen kohteeksi joutuneen vanhemman tietoutta vieraannuttamisen esiintymisestä sekä suhtautumisestaan siihen. Jätin huomioimatta kokonaan vastaukset, joissa kysymys oli ymmärretty väärin. Suurin osa vastaajista oli kuitenkin ymmärtänyt kysymyksen sillä tavalla, miten olin sen tarkoittanutkin.

Tutkimustulosten mukaan vieraantuva vanhempi on useimmiten tietoinen vieraannuttamisesta. Muutamassa vastauksessa tuli esiin, että joskus vieraantuneille

vanhemmille voi käydä niin kuin vieraannuttava vanhempi todennäköisesti toivoo, eli he alkavat suhtautua passiivisemmin yhteydenpitoon lapsen kanssa. Seuraavasta katkelmasta käy ilmi, miten vieraantuva vanhempi alkaa etäännyä lapsesta ja kenties hakea itsestään ja omasta toiminnastaan syytä vieraannuttamiselle:

”Välillä vieraantuja tulee araksi lapsen suhteen ja alkaa itsekkin ajatella että on lapselle parempi että hän jättää lapsen rauhaan.”

Gardnerin (2001) mukaan vieraantuva vanhempi voi joskus tahattomasti myötävaikuttaa vieraannuttamiseen omalla passiivisuudellaan. Vieraantuva vanhempi ei välttämättä tällöin uskalla oikaista lapsen väärää käsityksiä, koska voi pelätä, että niitä käytetään häntä vastaan (Gardner 2001b, 8). Clawarin ja Rivlinin (2013) mukaan etävanhemman olisi tärkeä pitää puoliaan kertomalla asioiden todellinen tila lapselle. Muussa tapauksessa hän voi omalta osaltaan auttaa lähivanhempaa vieraannuttamaan. Puolustautumisella ei kuitenkaan tarkoiteta tässä toisesta vanhemmasta pahan puhumista. (Clawar & Rivlin 2013). Vanhempi voi ajatella toimivansa oikein ja lapsen eduksi, kun hän ei puhu lapselle mitään ikävää toisesta vanhemmasta, mutta todellisuudessa hän voi tehdä lapselle karhunpalveluksen. Tämä myös osaltaan kuvastaa ymmärrykseni mukaan vieraantuvan vanhemman hankalaa asemaa, jossa ei ole helppoa tietää, miten olisi parasta toimia lapsen kannalta. Passiivisuus tällaisessa tilanteessa voi tuntua viisaalta, lasta suojaavalta toiminnalta, mutta toisaalta se voi osaltaan auttaa lähivanhempaa vieraannuttamisessa ja lapselle se voi kenties merkitä hylkäämiskokemusta.

Tutkimustulosten mukaan vieraantuvat vanhemmat ovat siis yleensä tietoisia vieraannuttamisesta ja puolustavat oikeuksiaan. He saattoivat olla vihaisia vieraannuttamisesta ja heidän reagointinsa oli tunnepitoista. He pyrkivät tuomaan vieraannuttamista eri instanssien, kuten lastensuojelun tietoon ja vaativat lastensuojelua puuttumaan siihen ja rankaisemaan vieraannuttavaa vanhempaa. Vaikeimmissa tapauksissa syyttelyä oli usein puolin ja toisin ja vanhemmat pyrkivät kumoamaan toistensa väitteet. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, että vieraantuminen kietoutuu usein osaksi pitkäkestoista huoltoriitaa, jossa kumpi tahansa osapuoli voi jatkuvasti laittaa uusia prosesseja vireille käräjäoikeuteen. Tällaiset vaikeat huoltajuusriidat kuormittavat niin oikeusasteita, sosiaalityömiä kuin lasten mielenterveyspalveluja. (Sinkkonen 2011, 173–174.) Ne käyvät myös yhteiskunnalle kalliiksi, sillä huoltoriidoista koituu mittavia kustannuksia yhteiskunnalle (Hämäläinen 2012, 200).

Lisäksi vastauksissa tuli esiin, että vieraantuviin vanhempiin vieraannuttaminen ei vaikuta välttämättä mitenkään tai he eivät välitä ja että aina vieraantuva vanhempi ei ole siitä edes tietoinen. Kaikilla vanhemmilla ei ole välttämättä myöskään käsitettä vieraannuttamiselle, vaikka he sinällään tunnistaisivatkin kyseisen toiminnan.

Muissa tutkimuksissa vieraantuneilla vanhemmilla on havaittu myös passiivis-aggressiivista käytöstä, jossa vanhemman oma mukavuus menee lapsen edelle. Vaikka vanhemmalla olisi mahdollisuus vaikuttaa lapsen asioihin myönteisellä tavalla, hän ei tartu siihen. Vieraannuttavalle vanhemmalle annetaan siis periksi vääristä syistä. Ei siksi, että ajatellaan sen olevan lapselle parempi, vaan oman itsen vuoksi. (Hannuniemi 2007, 63.) Tutkimustuloksissa ei ollut viitteitä tämäntyyppisestä toiminnasta.

Vieraannuttamisella on merkittäviä lyhytaikaisia ja pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen lisäksi myös vieraantuvaan vanhempaan. Vieraantuvat vanhemmat kärsivät usein mielenterveysongelmista, kuten ahdistuksesta, masennuksesta tai traumasta ja jopa itsemurha-ajatuksista. Vieraannuttamisen kohteiksi joutuneista vanhemmista melkein puolet oli kokenut tarvitsevansa ammattiapua mielenterveyshaasteisiin tai oikeudellista apua vieraannuttamiseen liittyen. (Harman ym. 2019.) Myös Suomessa on havaittu, että suuri osa vanhemmista on hakenut ammattiapua vieraannuttamisen vuoksi (Häkkänen-Nyholm ym. 2013). Gardner (1998) pyrkii määrittelemään vieraantuvan vanhemman malliesimerkkiä. Hänen mukaansa vieraantuvat vanhemmat ovat yleensä terveitä ja heidän vanhemmuuskyvyissään on puutteita vähän tai ei ollenkaan. Jos vanhemman käytöksessä tai persoonallisuudessa on puutteita siinä määrin, että se vahingoittaa lasta, kyse ei ole silloin ollenkaan vieraannuttamisesta. (Gardner 1998, 74.)

5.6 VIERAANNUTETTAVIEN LASTEN IKÄ JA VIERAANNUTTAMISEN VAIKUTUKSIA LAPSEEN

Tämä luku on koottu kysymysten 8, 13 ja 17 vastauksista.

Vastaajien mukaan suunnilleen yhtä suuri osa vieraannuttamiselle altistuvista lapsista on 0-5 -vuotiaita ja 5-10 -vuotiaita (Liite 1 Taulukko 11). Vanhemmat lapset altistuvat vastausten mukaan vieraannuttamiselle harvemmin. Sinkkosen (2018) mukaan kuitenkin suurin osa vieraannuttamisen kohteena olleista lapsista on 9–15-vuotiaita. Nuoremmat

lapset eivät hänen mukaansa ole yhtä helposti manipuloitavissa, vaan toimivat suhteissa enemmän impulsiivisesti. (Sinkkonen 2018.) Tässä aineistossa nuorempien lasten osuus oli siis selvästi suurempi. Aineisto voi kuitenkin olla lasten iän suhteen jotenkin valikoitunut.

Tutkimusten mukaan lapsen reaktioihin vaikuttavat muun muassa heidän ikänsä ja sukupuolensa. On havaittu, että tytöt oireilevat enemmän masentumalla ja ahdistumalla, pojilla, erityisesti pienillä pojilla, näkyy taas enemmän käytösongelmat ja aggressiivisuus. (Sinkkonen 2011, 179.) Sinkkonen tuo lisäksi esiin, että psyykkiset ongelmat altistavat lasta vieraannuttamiselle (Sinkkonen 2018, 467).

Vastauksissa tuli esiin, että lapsessa saattoi olla havaittavissa monenlaisia muutoksia tai erilaista oireilua, mutta sen arvioiminen oli vaikeaa, johtuvatko muutokset nimenomaan vieraannuttamisesta vai jostakin muusta. Lapsen haluttomuus tavata etävanhempaa saattoi olla seurausta lojaliteettiristiriidoista tai väkivallan aiheuttama reaktio ja joskus esimerkiksi väkivallan aiheuttamat reaktiot nähdään virheellisesti johtuvan vieraannuttamisesta. Lastensuojelun asiakkuudessa olevilla lapsilla on usein monia syitä asiakkuuden takana, minkä vuoksi ei ole helppo tietää, mikä on seurausta mistäkin. Tulkitseen niin, että sosiaalityöntekijöiden on vaikea tai usein mahdotontakin tietää johtuuko lapsen käytös tai muutokset siinä vieraannuttamisesta tai jostakin muusta asiasta.

Bone ja Walsh (1999) tuovat esiin, että lapsen lojaalisuus lähivanhempaa kohtaan voi osaltaan aiheuttaa sen, että hänen kielteinen näkemyksensä etävanhemmasta vaikuttaa todelliselta ja silloin sen erottaminen voi olla hyvin haastavaa. Heidän mukaansa vieraannuttaminen on mahdollista kuitenkin tunnistaa, kun tuntee vieraannuttamisilmiön hyvin kaikkine puolineen. (Bone & Walsh 1999, 44.)

Osa vastaajista liittikin tietyt merkit lapsen käytöksessä vieraannuttamiseen. Seuraavista vastauksista ilmenee merkkejä vieraannutun lapsen käytöksestä ja muutoksista siinä.

”Lapsen muuttunut näkemys toisesta vanhemmasta ja vanhemman tapaamisten välttäminen. Usein lapsi tuntuu pelkäävän toista vanhempaa. Oudot syyt tapaamisten estymiselle.”

”Lapsen vahva lojaalius vieraannuttaja vanhempaa kohtaan, lapsen hyvin negatiivinen tarina toisesta vanhemmasta, lapsen poikkeuksellisen tiivis/symbioottinen suhde vieraannuttaja vanhempaan.”

Lisäksi vastauksissa tuli esiin, että vieraannuttamisen kohteeksi joutunut lapsi ei aina tiedä, mitä oikeasti ajattelee ja miten voi. Lapsi ei välttämättä myöskään luota siihen, ettei hänen kertomansa mene vanhempien korviin, mikä voi näkyä hiljaisuutena. Lisäksi vieraannutettu lapsi voi olla hyvin lojaali vieraannuttavaa vanhempaa kohtaan. Jonkinlaista pelkoa, ”pelon ilmapiiriä” voidaan aistia vieraannuttamisen kohteeksi joutuneesta lapsesta. Tulkitsen, että edellä mainitut asiat ovat antaneet työntekijöille vihjeen jonkinlaisesta manipuloinnista ja sen myötä ehkä vieraannuttamisen mahdollisuudesta. Kaksi vastaajaa kertoo suoraan tunnistavansa, että lapsi on manipuloitu. He eivät kuitenkaan tarkemmin avaa, mistä heille on tullut sellainen vaikutelma.

Usea vastaaja liitti vieraannuttamisen ja lapsen oireilun välille yhtäläisyysmerkin. Vieraannutetun lapsen oireilu oli useimmiten psyykkistä tai psykosomaattista. Psyykkisinä oireina mainittiin masennus, ahdistus, pelkotilat sekä itsetunnon heikkeneminen ja epävarmuus. Myös Bakerin (2005) mukaan erilaiset psyykkiset oireet laajalla skaalalla ovat hyvin tyypillisiä lapsilla, jotka kohtaavat vieraannuttamista. Vieraannutetun lapsen vointi saattoi muuttua joillain lailla aiemmasta huonompaan suuntaan tai lapsi näytti voivan muuten huonosti. Yksi vastaaja toi esiin, että vieraannutetulla lapsella psyykkisen oireilu voi alkaa tai vahvistua samanaikaisesti, kun lapsi ei enää tapaa etävanhempaa. Lisäksi vieraannutettu lapsi voi oireilla fyysisesti etävanhemman tapaamisiin liittyen.

Vieraannutetun lapsen suhtautumisessa etävanhempaan havaittiin myös muutoksia. Lapsen puheet ovat voineet muuttua negatiivisimmiksi, hän voi olla haluton tapaamaan etävanhempaa ja joissakin tapauksissa avoimen vihamielinen häntä kohtaan. Lapsi voi jopa pelätä etävanhempaa. Jotkut vastaajat siis yhdistivät lapsen haluttomuuden tavata etävanhempaa vieraannuttamiseen, kun taas osa pohti, että tapaamishaluttomuuden takana voi olla muitakin asioita. Yksi vastaaja taas kertoo aistivansa vieraannutetussa lapsessa vahvan kaipuun etävanhempaa kohtaan. Hokkasen (2022) mukaan lapselle on haitallista, jos hän ei saa avoimesti kaivata toista vanhempaa (Hokkanen 2002, 134–136).

Tutkimustulosten mukaan vanhemmat eivät pääosin ymmärrä, mitä heidän toiminnastaan aiheutuu lapselle. Suurin osa vastaajista oli yksiselitteisesti sitä mieltä, että vanhempi ei ymmärrä tekojensa seurauksia ja loput sitä mieltä, että yleensä ei ymmärrä. Vain yksi vastaaja oli sitä mieltä, että vanhemmat ymmärtävät tekojensa seuraukset. Vastauksista käy ilmi, että moni vanhempi päinvastoin ajattelee toimivansa lapsen parhaaksi ja hänen etunsa mukaisesti. Jotkut vanhemmat voivat kokea aidosti suojelevansa lasta.

Tulkintani mukaan vieraannuttava vanhempi voi aidosti kokea toimivansa lapsen kannalta hyvin ja oikein. Syynä tähän voi olla, että vieraannuttavat vanhemmat eivät aina näe, millaisia vaikutuksia heidän toiminnastaan aiheutuu lapselle. Eivät siitäkään huolimatta, että lapsi oireilisi jo monin tavoin. Vanhemmalla voi olla myös jollain lailla vääristynyt kuva koko tilanteesta. Vastauksissa tuli myös esiin, että joskus vieraannuttavat vanhemmat näkevät vain omat tavoitteensa, jolloin oma itse ja oma viha on tärkeintä. Tällöin lapsen näkökulma voisi helposti jäädä taka-alalle, vaikka vanhempi jollain tavalla ehkä ymmärtäisikin, ettei hänen toimintansa ole lapsen edun mukaista. Kyse lienee siitä, ettei hän kykene ottamaan sitä huomion. Joskus vanhempi ei ollenkaan kykene näkemään lapsen etua ja omaa etuaan irrallaan toisistaan. Tällöin vanhempi voi mieltää oman edun olevan yhtä kuin lapsen etu, mitä se ei kuitenkaan aina ole.

5.7 VIERAANNUTTAMISEN HAVAITSEMISEN JA SEN EHKÄISEMINEN

Tämä luku on koottu kysymysten 7, 12, 15, 16 ja 18 vastauksista.

Suurin osa vastaajista (61 %) oli sitä mieltä, että he todennäköisesti havaitsevat yli puolet niistä tapauksista, joissa vieraannuttamista esiintyy (Liite 1 Taulukko 12). Yli puolet vastaajista oli siis sitä mieltä, että heiltä jää kuitenkin merkittävä osa vieraannuttamisesta havaitsematta ja vain pienempi osa (25 %) oli sitä mieltä, että he havaitsevat lähes kaikki tapaukset. Vieraannuttamisen havaitsemisen vaikeus on tullut esille aikaisemmissakin tutkimuksissa (esim. Hannuniemi 2008; Häkkänen-Nyholm 2010; Häkkänen-Nyholm ym. 2013), mutta tällä tarkkuudella sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ei tietääkseni ole julkaistuissa tutkimuksissa kartoitettu. Asia on kuitenkin hyvin keskeinen vieraannuttamisen ehkäisyn kannalta, koska niihin tapauksiin, joita ei havaita, ei myöskään voida yrittää puuttua.

Tutkimuksessa selviteltiin myös sitä, vaikuttaako työuran pituus näkemykseen, miten hyvin havaitsee vieraannuttamista (Taulukko 13). Yli 10 vuotta ja alle 10 vuotta lastensuojelussa työskennelleiden välillä ei kuitenkaan ollut eroa näkemyksessä vieraannuttamisen havaitsemisesta.

Tutkimustulosten mukaan syyt, joiden pohjalta sosiaalityöntekijät voivat alkaa epäillä vieraannuttamista ovat hyvin moninaisia. Osa asioista liittyi vieraannuttavaan vanhempaan

ja osa taas lapseen. Eräs sosiaalityöntekijä tiivistää ansiokkaasti vieraannuttamisen peruselementit, jotka tulivat yksinään esiin monen vastaajan vastauksessa:

”...lapsi kieltäytyy tapaamisista, pelko vanhempaa kohtaan, negatiivinen puhe vanhemmasta jossa ei ole tunnereaktioita, opittu tarina jota toistetaan kuin mantraa.”

Edellä mainittuja vieraannuttamisen piirteitä ovat tunnistaneet myös esimerkiksi Bone & Walsh (1999).

Vieraannuttava vanhempi puhuu usein hyvin negatiivisesti kohdevanhemmasta. Vanhemman puhe saattoi olla pelkästään negatiivista, eikä hän kyennyt löytämään mitään hyvää. Eräs sosiaalityöntekijä pitää varmana merkinä vieraannuttamisesta sitä, kun vanhempi kutsuu lapsen toista vanhempaa narsistiksi. Mutta myös toisinpäin: kun sosiaalityöntekijä tunnisti vanhemmassa vahvat persoonallisuushäiriön piirteet, epäily vieraannuttamisesta saattoi herätä. Kirjallisuudesta löytyi viitteitä, että vieraannuttamista harjoittavilla vanhemmilla esiintyy keskimääräistä enemmän persoonallisuushäiriöitä, kuten narsistista persoonallisuushäiriötä. Persoonallisuushäiriöillä, erityisesti narsistisilla ja rajatilapersonallisuushäiriöllä, on havaittu yhteys vaikeisiin eroihin ja vieraannuttamiseen. Narsistisen ihmisen on vaikea ajatella omaa osuuttaan eroon johtaneissa syissä. Torjuakseen epäonnistumisen aiheuttamaa häpeää ja nöyryytystä hän syyttää toista osapuolta. Narsistinen henkilö voi myös kokea kateutta lasten osoittamasta kiintymyksestä toista vanhempaa kohtaan. Hän voi pyrkiä omistamaan lapset kokonaan ja kääntämään heidät toista vanhempaa vastaan. (Sinkkonen 2011, 177.)

Hannuniemen (2008) mukaan lasten lojaliteetti vanhempiaan kohtaan haastaa ammattilaisia vieraannuttamisen tunnistamisessa. Ammattilaisilla on vaikeuksia erottaa aitoa ja väitettyä vastusta toisistaan. Väitetyissä tilanteissa vanhempi vakuuttaa, että hän tukee omalta osaltaan lapsen ja etävanhemman tapaamisia, mutta lapsi kieltäytyy itse tapaamisista. Tosiasiassa vanhempi on kääntänyt lasta etävanhempaa kohtaan ja sen myötä lapsi alkaa vastustaa etävanhempaa halutessaan olla lojaali suhteessa vieraannuttavaan vanhempaan. (Hannuniemi 2008, 995–997.)

Vieraannuttava vanhempi voi keksiä vakavia syytöksiä toista vanhempaa kohtaan esimerkiksi lapsen pahoinpitelystä, vaikkei mitään viitteitä ole sellaisesta ollut, tai keksivät muita valheita, jotka sosiaalityöntekijät ottavat todesta, mutta jotka paljastuvat myöhemmin keksityiksi. Gardner (1998) on kiinnittänyt samaan asiaan huomiota. Hänen mukaansa

etävanhempi voi joutua perusteettomien syytösten kohteeksi, häntä saatetaan syyttää esimerkiksi päihdeongelmasta tai siitä, että hän vaarantaa lapsen fyysisen turvallisuuden. Vanhemmat usein tekevät lastensuojeluilmoituksia toinen toisistaan huoltoriitojen aikana. Erilaisten syytösten lisäksi kohdevanhemman vanhemmuus ja taito toimia vanhempana voidaan asettaa kyseenalaiseksi (Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 125.) Vieraannuttavan vanhemman tavoitteena voi olla saada sosiaalityöntekijä puolelleen. Lisäksi eräs vastaaja oli todistanut tilannetta, jossa vanhempi oli avoimesti haukkunut toista vanhempaa lapselle.

Vastausten perusteella lapsen tapaamisten ja mahdollisesti muunkin lapsen yhteydenpidon toteutumattomuus etävanhempaan on merkittävä asia, joka käynnistää sosiaalityöntekijöissä epäilyt vieraannuttamisesta. Yksi vastaaja kertoo hälytyskellojen alkavan soida, kun asiakassuunnitelmanneuvottelussa toista vanhempaa ei nimetä lapselle tärkeäksi henkilöksi. Joskus lapsi voi itse kieltäytyä yhteydenpidosta toisen vanhemman kanssa. Tällaisissa tapauksissa lapsen näkemys voi vaihtua nopeastikin ja hän voi esittää erikoisia syitä sille, miksi esimerkiksi tapaaminen ei soviikaan. Joskus lapsi voi itse kertoa sosiaalityöntekijälle, ettei hän ole nähnyt toista vanhempaa pitkään aikaan tai että hänen ei anneta olla yhteydessä toiseen vanhempaan. Lapsi on voinut kertoa pitävänsä etävanhempaan yhteyttä salaa, soittaen hänelle koulumatkalta.

Tutkimustulosten mukaan tapaamisten toteutumatta jääminen on kuitenkin useimmiten lähtöisin vieraannuttavasta vanhemmasta. Vanhempi voi kieltää tapaamiset ja syyt tälle voivat olla hyvin moninaisia. Näille syille tai erilaisille huolille ei välttämättä ole mitään katetta ja ne voivat olla keksittyjä tai vähintäänkin ylimitoitettuja. Tyypillistä on, että esteet ilmenevät silloin, kun tapaaminen lähestyy. Lapsen ja etävanhemman yhteydenpidolle ei tunnu löytyvän sopivaa ajankohtaa. Vanhempi voi nähdä lapsen reagoinnin johtuvan vierailuista, vaikka syy olisi jokin muu. Joskus vanhempi tuo esiin, että lapsi kärsii vierailusta. Vaikka molempien vanhempien kanssa olisi työskennelty intensiivisesti ja työntekijöillä ei olisi herännyt huolenaiheita, vieraannuttava vanhempi ei tästä huolimatta päästä lasta toisen vanhemman luokse. Kovasta yrityksestä huolimatta tapaamiset eivät siis onnistu.

Vastausten mukaan epäilyt vieraannuttamisesta voivat herätä myös silloin, kun vanhemman ja lapsen tai vanhempien keskinäiset näkemykset poikkeavat merkittävästi toisistaan. Tällöin lapsi voi joutua vaikeaan asemaan ja hän ei välttämättä uskalla kertoa

omaa näkemystään esim. tapaamisista pelätessään vanhemman reaktiota. Sinkkonen (2011) tuo myös esiin lapsen hankalaa asemaa. Lapsen sisäinen toive olisi kuitenkin pitää mielessään kuvan kahdesta häntä rakastavasta ihmisestä (Sinkkonen 2011, 174 -175). Vanhempi voi myös manipuloida lasta kertomalla valheita toisesta vanhemmasta ja siten saada lapsen tuntemaan myötätuntoa itseään kohtaan. Vanhemmilla saattaa olla keskenään täysin päinvastaiset näkemykset lapsen edusta ja kyvystä huolehtia lapsesta. Kaiken kaikkiaan sekä lapsen että vanhemman puheista voidaan saada monenlaisia vihjeitä siitä, että vieraannuttamista esiintyisi.

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että he ovat kyenneet ehkäisemään epäilemäänsä vieraannuttamista vain harvoissa tapauksissa (68 %, Liite 1 Taulukko 14). Osa oli sitä mieltä, että oli pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista noin puolessa tapauksissa, ja osa puolestaan sitä mieltä, että ei ole pystynyt vaikuttamaan siihen. Yksikään ei ollut sitä mieltä, että olisi kyennyt ehkäisemään vieraannuttamista melkein kaikissa tapauksissa ja kaksi vastaajaa ei osannut arvioida onnistumistaan. Sosiaalityöntekijöiden näkemykset heikoista onnistumismahdollisuuksistaan on todettu monissa muissakin tutkimuksissa (esim. Hannuniemi 2015, 30; Häkkänen-Nyholm 2010; Häkkänen-Nyholm ym. 2013; Sinkkonen 2017, 23, 35), mutta näin selkeästi se ei ole tullut esiin. Voisi myös olettaa, että nämäkin sosiaalityöntekijöiden arviot ovat enemmän liian positiivisia kuin negatiivisia.

Työuran pituudella oli vaikutusta siihen, miten hyvin vastaajat uskovat kyenneensä ehkäisemään epäilemäänsä vieraannuttamista (Liite 1 Taulukko 15). 40 % yli kymmenen vuotta työskennelleistä oli sitä mieltä, että he ovat onnistuneet ehkäisemään vieraantumista noin puolessa tapauksista, mutta kaikki alle 10 vuotta työskennelleet olivat sitä mieltä, että ovat pystyneet siihen vain harvoissa tapauksissa. Ero on aineistossa tilastollisesti merkitsevä.

Tutkimustulosten mukaan keskustelu on tärkein keino, jonka avulla vieraannuttamiseen pyritään puuttumaan. Vastaajat pitivät tärkeänä keskustelua molempien vanhempien kanssa mahdollisuuksien mukaan siten, että vanhemmat ovat samassa tilassa. Toisaalta vastauksissa näkyy myös se, että toisinaan keskustelu on valitettavan tehotonta. Lastensuojelussa keinot puuttua vieraannuttamiseen koetaan jokseenkin vähäisiksi ja keskustelun lisäksi niitä on hyvin vähän. Vastauksista käy ilmi, että vieraannuttamiseen puuttuminen nähdään yleisesti ottaen vaikeana. Ainoastaan yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, että jos lapsen ja perheen on oppinut tuntemaan pitemmältä ajalta, niin silloin puuttuminen voi olla helpompaa.

Keskusteluissa sosiaalityöntekijän on tärkeä pysyä puolueettomana ja syyllistämättä kumpaakaan osapuolta. On tärkeä tuoda esiin lapsen näkökulmaa: sitä, että lapsella on oikeus molempiin vanhempiin ja että vieraannuttaminen on hänelle erittäin haitallista. Samoin tulee korostaa vanhemmuuden vastuuta. Sosiaalityöntekijä tuovat myös esiin lapsen toiveita, jos sellaisista on ollut tietoa. Lapsen näkökulmaan vetoaminen ei kuitenkaan aina toimi. Tällöin esteenä voi olla vanhemman psyykkinen vointi. Vanhempien mahdollinen puheen ja toiminnan ristiriita on myös tärkeä tuoda esiin. Joissakin tapauksissa myös muita läheisiä olisi hyvä saada mukaan keskustelemaan tilanteesta.

Seuraavasta sitaatista käy ilmi, miten eräs sosiaalityöntekijä ottaa vieraannuttamisen taitavasti puheeksi vanhempien kanssa:

”Jos epäilen vieraannuttamassa, otan sen puheeksi hienovaraisesti molempien vanhempien kanssa. Saatan sanoa esimerkiksi näin: ”Oletko kuullut vieraannuttamisesta? Joskus sellaista tapahtuu erojen yhteydessä. Erityisesti silloin, kun ero on ollut kipeä ja vaikea.” Sitten kerron lyhyesti, mitä vieraannuttaminen tarkoittaa. Lopuksi kysyn: ”Minusta näyttää siltä, että teidän tilanteessa on paljon vieraannuttamisen piirteitä. Mitä sinä tästä ajattelet?”

Vastauksissa tuli esiin myös useita muita konkreettisia keinoja vieraannuttamiseen puuttumiseksi. Jotkut sosiaalityöntekijät kertoivat kannustavansa vieraannutettavaa vanhempaa pitämään kiinni tapaamisoikeudestaan. Eräs sosiaalityöntekijä taas on tukenut vieraannutettavaa vanhempaa osallistumalla lastenvalvojan tapaamisiin. Sosiaalityöntekijät ovat toimineet myös sovittelijan roolissa vanhempien välillä, jotta lapsen suhde molempiin vanhempiin säilyisi. Joissain tapauksissa on koettu, että tarvitaan kättä pidempää: vieraannutettavaa vanhempaa on ohjattu hakemaan tapaamisia käräjäoikeuden kautta. Perhetyötä on tarjottu siinä vaiheessa, kun lapsi ja vieraannutettu vanhempi ovat alkaneet lähentyä. Sosiaalityöntekijät ovat ohjanneet vanhempia eroryhmiin, jotta eron myötä syntynyt katkeruus jäisi taka-alalle. Joskus taas on nähty, että vanhemman olisi syytä hakea apua terveydenhuollosta, ja ohjattu sinne. Systeminen työote nähtiin myös yhdeksi välineeksi ehkäistä vieraannuttamista. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijät pyrkivät aktiivisesti lain puitteissa estämään vieraannuttamista.

Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, että joskus voi olla parempi luovuttaa, jottei lapsi vaurioidu enempää. Tällöin sosiaalityöntekijä oli tehnyt vieraannuttamisen kohteeksi

joutuneen vanhemman kanssa jäähyväiskirjeen lapselle. Samassa vastauksessa tuodaan esiin nuorten poikien isättömyys suurena ongelmana yhteiskunnassa. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa vanhempien eron pitkäaikaisvaikutuksena on havaittu, että pojat eivät saavuta samaa sosioekonomista asemaa yhteiskunnassa kuin heidän vanhempansa. Tämä näkyi opintojen jättämisenä kesken, täyspäiväisenä koulunkäyntinä vielä 19–29-vuotiaina, työttömyytenä ja työskentelynä matalapalkkaisissa töissä (Ellis 2009, Hannuniemen 2017, 41 mukaan). Liisa Kemppainen (2001) puolestaan havaitsi väitöstutkimuksessaan, että isän poissaolo tytön kasvuiässä oli suurin ennustaja naisten väkivaltaisuudelle ja sen seurauksena naisten väkivaltaisuuden riski kasvaa 2,5-kertaiseksi muihin verrattuna. (Kemppainen 2001, 46). Palosaaren ja kumppaneiden (1996) tutkimukseen pohjautuen voisi tiivistetysti todeta, että isän merkitys sekä tytön että pojan kehityksen kannalta on tärkeä (Palosaari, Aro & Laippala 1996).

Tutkimustulokset osoittavat, että puuttuminen vieraannuttamiseen nähdään monin paikoin haastavana. Vieraannuttamista on vaikea tunnistaa ja siihen puuttua sekä näyttää se toteen, mikäli vanhempi ei myönnä sitä. Vanhempien keskinäiset huonot välit voivat vaikeuttaa puuttumista, jos vanhemmat eivät mahdu samaan tilaan. Oman haasteensa tuo myös se, että puuttumisen seurauksena vanhempi saa usein lisää raivoa, mikä heijastuu suoraan lapseen, joka pelkää entistä enemmän kertoa ajatuksiaan. Lapsen tilanteeseen puuttuminen on hankalaa, vaikka hänen psyykinen vointinsa nähdään vaurioituvan vieraannuttamisen seurauksena. Lisäksi haasteina puuttumiselle nähdään vanhemman muut sosiaaliset ongelmat, erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat. Lainsäädännön ei nähdä antavan keinoja puuttua, sillä huoltajien rooli on lain silmissä vahva. Lisäksi lapsen käyttäytymiseen voi olla muitakin syitä kuin vieraannuttaminen ja asiakkuuden taustalla on usein monia syitä. Eräs sosiaalityöntekijä pohtii, että on vaikea tunnistaa, milloin kyse on vieraannuttamisesta ja milloin vanhemman halusta suojella lasta todelliselta uhalta, kuten pahoinpitelevältä vanhemmalta.

Oman haasteensa tuo myös se, että puuttuminen voi mahdollisesti pahentaa tilannetta. Joskus vanhemmat alkavat tehdä toisistaan ilmoituksia ja tilanne tulehtuu, mikä on pahinta lapsen kannalta. Jos ilmoituksista aloitetaan poliisitukinta, oikeusprosessi on pitkä ja lapsi vieraantuu sen aikana väkisin toisesta vanhemmasta.

Vastausten mukaan useat vanhemmat kieltävät vieraannuttamisen. He kokevat toimivansa lapsen edun mukaan ja voivat kertoa luottamuspulasta lapsen toiseen vanhempaan.

Vanhemmilla on usein vaikeutta erottaa omat tunteet ja tarpeet lapsen tunteista ja tarpeista. Jotkut vanhemmat voivat ensi alkuun vähätellä toimintaansa, mutta ymmärtäessään lapsen kärsivän siitä he yrittävät muuttaa käytöstään.

Vanhemmat voivat kieltäytyä kokonaan tekemästä yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa. Sosiaalityöntekijään voi kohdistua monenlaista ikävää: pommitetaan viestein ja soitoin, uhkaillaan ja haukutaan sosiaalisessa mediassa. Sosiaalityöntekijää voidaan haluta myös vaihtaa vanhemman kokiessa, että sosiaalityöntekijä on toisen vanhemman puolella. Lisäksi lastensuojelua voidaan syyttää siitä, että se ei suojele lasta.

5.8 VIERAANNUTTAMISEN EHKÄISYN KEHITTÄMINEN

Tämä luku on koottu kysymyksen 19 vastauksista.

Vieraannuttamisen ehkäisyn kehittämiskeinot olen jaotellut vastausten perusteella neljän pääteeman alle: sovitteluun liittyvät asiat, lakimuutokset, tietouden lisääminen ja vanhempien tasavertainen kohtelu. Lisäksi vastauksissa tuli useaan otteeseen esiin, että vieraannuttamiseen puuttuminen on vaikea asia ratkaistavaksi, erityisesti nykytilanteessa nykyisten mahdollisuuksien puitteissa.

Vastauksissa tuli esiin, että toistuvia sovitteluja tulisi pyrkiä välttämään. Jos sopimukset eivät pidä, olisi toimittava nykyistä aikaisemmassa vaiheessa. Erityisesti hankalissa erotilanteissa varhainen puuttuminen nähdään tärkeäksi. Yhteishuoltajuudessa olevia vanhempia olisi velvoitettava osallistumaan sovitteleviin toimenpiteisiin ja yhteiseen sopimiseen kolmannen osapuolen kanssa, joka ei kuitenkaan ole lastensuojelun työntekijä. Lisäksi lapsella tulisi olla huoltoriidoissa edunvalvoja, niin kuin muissakin riita- ja rikosasioissa.

Tutkimustulosten mukaan lain tasolla toivotaan tapahtuvan muutoksia. Lainsäädännön tulisi suojella lasta nykyistä paremmin. Lapsella pitäisi olla tosiasiallisesti oikeus tavata vanhempaa, mutta pakkoa siihen ei pitäisi sisältyä. Lainsäädännössä oleva tapaamisoikeus on nimenomaan lapsen oikeus, jonka mukaan hänellä on oikeus tavata ja pitää muutenkin yhteyttä toiseen vanhempaan. Arkipuheessa tapaamisoikeus kääntyy kuitenkin helposti vanhempien oikeudeksi, mitä sen ei laissa kuitenkaan tarkoiteta olevan. Myös Valjakka (2002, 58) on kiinnittänyt huomiota siihen, että pitkissä ja vaikeissa huolto-

ja tapaamisriidoissa on vaarana, että lapsen etu ja oikeudet jäävät päätöksenteossa taka-alalle.

Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin on antanut oman ratkaisunsa lastensuojelun toimista tilanteissa, joissa esiintyy vieraannuttamista. Ratkaisussa tuodaan esiin, että tarkemmille ohjeistuksille palveluihin olisi tarvetta. Saksinin mukaan lainsäädännön avulla kyettäisiin yhdenmukaistamaan tapoja, joilla perheitä kohdataan huoltoon liittyvien riitojen aikana. Lastensuojelun ei tulisi puuttua eroriitoihin, vaan tuomioistuimen olisi annettava tehdä päätökset, jotka koskevat lasten huoltoa ja tapaamisia. Saksin tuo kuitenkin esiin, että nykyinen linjaus vaatisi muutosta siinä, että lastensuojelun tehtävää korostettaisiin. Lastensuojelun tehtävänä on tukea ammatillisesti lasta ja perhettä. (Saksin EOAK/4063/2022.)

Tutkimustulosten mukaan vieraannuttamisesta pitäisi jakaa enemmän tietoa, erityisesti sen vaikutuksista lapseen. Olisi hyvä, jos vieraannuttamisesta yleisesti puhuttaisiin enemmän, jotta tietous siitä lisääntyisi. Lisäksi vieraannuttaminen pitäisi ottaa jo neuvolassa puheeksi ja erotilanteissa vanhemmille pitäisi tarjota matalan kynnyksen apua, esim. uusperheneuvontaa. Sosiaalityöntekijät kaipasivat myös tietoutta puuttumisen keinoista ja ylipäänsä lisää keinovalikoimaa. Sosiaalialan ammattilaisille vieraannuttamisesta pitäisi järjestää koulutusta ja erityisesti moniammatilliselle koulutukselle nähdään tarvetta. Tulkitsen, että tietoutta vieraannuttamisesta pitäisi lisätä niin sosiaalityöntekijöiden keskuudessa, neuvolassa ja muissa peruspalveluissa kuin laajemmin yhteiskunnassa.

Suomessa ammattilaiset eivät ainakaan toistaiseksi saa erityistä koulutusta vieraannuttamisen tunnistamiseksi. Asian tekee hankalaksi myös se, että koska vieraannuttamiselta puuttuu tarkka määritelmä, sitä on vaikea havaita. Vieraannuttamisen tunnistamisessa ongelmat syntyvät vieraannuttamisen luonteesta. Vieraannuttaminen nähdään prosessina, jossa yleensä toisen vanhemman tekemä vieraannuttaminen tapahtuu salassa toisesta vanhemmasta. Tällaisen osoittaminen on hankalaa. Kuitenkin Häkkänen-Nyholm ym. (2013) toteavat, että huolimatta vieraannuttamisen havaitsemisen vaikeudesta sen oireet näkyvät lapsessa ja kohdevanhemmassa.

Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä, että molemmat vanhemmat otettaisiin mukaan tasavertaisesti keskustelemaan lapsen asioista kaikissa viranomaiskontakteissa. Tällöin

vanhemmat voisivat tuntea itsensä samanarvoisiksi keskenään ja yhtä tärkeiksi lapsen elämässä. Kun tästä tulisi normi, erotilanteissa toisen vanhemman olisi vaikeampaa alkaa omia lasta itselleen. Erotilanteissa vanhemmille tulisi korostaa vanhemmuuden vastuun jatkumista myös eron jälkeen ja keskeisenä ohjenuorana siinä lapsen hyvinvoinnin parhaaksi toimimista. Vanhempia on kehoitettava myös kuulemaan lasta itseään. Joskus keskustelu yhtä aikaa vanhempien kesken on kuitenkin mahdotonta. Eräällä sosiaalityöntekijöillä on senhetkisten asiakastilanteidensa valossa kokemus, että äitejä uskotaan ja kuunnellaan enemmän. Etävanhemman osa on yleisesti ottaen huonompi näissä tilanteissa, ja siihen olisi kiinnitettävä huomiota. Kaksi vastaajaa toi esiin, että olisi tarpeen saada pätevä menetelmä, jolla voitaisiin tasapuolisesti arvioida tilannetta. Sosiaalityöntekijät liputtavat myös selkeiden toimintamallien puolesta.

5.9 SOTE-UUDISTUKSEN VAIKUTUS VIERAANNUTTAMISEN EHKÄISYYN

Tämä luku on koottu kysymyksen 20 vastauksista.

Suuri osa vastaajista ei ollut havainnut sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen tuoneen apua ainakaan tähän mennessä ja epäilee, tuoko se apua jatkossakaan. Kaikki vastaajat eivät osanneet vastata kysymykseen. Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että mikäli yhteistyö terveydenhuollon kanssa helpottuisi, se voisi helpottaa vieraannuttamisen tunnistamista. Vastauksissa tuotiin esiin, että vieraannuttavalla vanhemmalla on usein käsittelemättömiä traumoja ja mielenterveysongelmia, mistä syystä olisi hyvä saada esimerkiksi psykiatrinen sairaanhoitaja työpariksi. Hän pystyisi tarvittaessa ohjaamaan vanhempaa esimerkiksi hoidon piiriin. Eduksi nähtiin myös se, jos uudistus ylipäänsä helpottaisi moniammatillista yhteistyötä.

Ainoastaan yksi vastaaja suhtautuu optimistisesti SOTE-uudistuksen mahdollisuuksiin vieraannuttamisen ehkäisemisessä. Hän näkee muutoksessa mahdollisuuksia, mikäli erilaisia eronneille vanhemmille tarkoitettuja palveluja kuten sovittelua, olisi saatavilla helposti ja matalalla kynnyksellä. Lisäksi yksi muutoksen mahdollisuus olisi siinä, että perhe-etuudet muutettaisiin tasa-arvoisimmiksi, mikä käytännössä tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että lapsilisä puolitettaisiin ja asumistukeen olisi oikeutettu lapsen osalta myös etävanhempi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa (SOTE-uudistus) palvelujen järjestämisvastuu siirtyi 21 uudelle hyvinvointialueelle vuoden 2023 alusta. (Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus 2024). Yksi keskeinen osa uudistusta on palveluiden integraatio, jolla on tarkoitus toteuttaa asiakkaille monialaisia palvelukokonaisuuksia ja -ketjuja (Sotepalvelujen johtaminen 2023).

Lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi on välttämätöntä luoda toimivia yhteistyökäytäntöjä eri toimijoiden välille ja moniammatillisen yhteistyön merkitys on todettu tärkeäksi. Eri toimijoiden tulisi ymmärtää toistensa työtä, jotta pystyttäisiin tehokkaammin puuttumaan perheiden ongelmiin, erityisesti vanhempien eroon liittyvissä tilanteissa. (Halme, Perälä & Laaksonen 2010, 36.) Fidler ja Bala (2010) korostavat yhteistyön kehittämisen merkitystä erityisesti vieraannuttamisen ehkäisemisessä, tuoden esille, että lapsen tarpeiden huomioiminen edellyttää ammattilaisten avointa dialogia. Schwartzin (2015) ja Templerin ym. (2017) tutkimustulokset korostavat vieraannuttamisen monimutkaisuutta ja tarvetta terapeutin väliintuloon perheissä, joissa sitä esiintyy. Perheneuvola on Suomessa tärkeä kasvatus- ja perheneuvontapalvelujen tuottaja. Se tarjoaa sekä sosiaalihuoltolain mukaista kasvatus- ja perheneuvontaa että terveydenhuoltolain mukaista lasten mielenterveys- ja päihdepalvelua alle 13-vuotiaille lapsille ja heidän vanhemmilleen. (Väinälä, Kärki, Suhonen & Väyrynen 2010, 163–164; Kasvatus- ja perheneuvonta 2023.)

Eroperheissä, joissa esiintyy vieraannuttamista, on tyypillisesti monia muitakin ongelmia ja vieraannuttavalla vanhemmalla on usein psyykkisiä oireita, jotka vaativat hoitoa. Perheiden tarpeisiin vastaaminen ja vieraannuttamisen ehkäisy edellyttävät ammattilaisten tiivistä yhteistyötä ja eri hoitomuotojen hyödyntämistä. Tällaiseen moniammatilliseen yhteistyöhön SOTE-uudistuksen tavoitteena oleva palveluiden integraatio isomman organisaation alla voisi tarjota parempia mahdollisuuksia. Joitain kokemuksia lasten ja perheiden sosiaalityöhön liittyvistä kehityshankkeista ja järjestelyistä onkin saatu (Koivisto ym. 2023).

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä pro gradu -tutkielmassa oli tavoitteena selvittää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vieraannuttamisesta. Halusin kartoittaa heidän käsityksiään vieraannuttamiseen liittyvistä tekijöistä ja koota tietoa toimintatavoista, joilla he pyrkivät tunnistamaan ja ehkäisemään sitä. Yritin myös selvittää, vaikuttavatko sosiaalityöntekijöiden taustat heidän näkemyksiinsä, mutta tämä oli mm. pienehkön vastaajamäärän takia mahdollista vain hyvin rajoitetusti.

Vieraannuttaminen on vain yksi syy erotilanteissa tapahtuvaan lapsen vieraantumiseen toisesta vanhemmasta. Vieraantumisen yleisyyttä eroperheissä on tutkittu melko vähän eikä Suomessa tietääkseni ollenkaan. Tämän tutkimuksen perusteella ei voida määrittää tarkkoja osuuksia, koska vastaajien näkemykset vaihtelivat paljon, mutta sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan merkittävää vieraannuttamista esiintyy keskimäärin noin puolessa lastensuojelun eroperheissä. Tämä luku on enemmän kuin harvoissa aikaisemmissa tutkimuksissa, mutta se onkin ennustettavaa, koska lastensuojelun asiakkuudessa olevien perheiden erojen voisi ajatella olevan keskimääräistä riittävämpiä.

Vieraannuttamista on pidetty tärkeänä vieraantumisen aiheuttajana, mutta sen merkitys muihin vieraantumista aiheuttaviin tekijöihin verrattuna on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät pitivät vieraannuttamista tärkeimpänä vieraantumista aiheuttavana tekijänä. Muita useasti mainittuja tekijöitä olivat vanhemman tai lapsen haluttomuus tavata toisiaan sekä vieraantuvan vanhemman uuden elinkumppanin negatiivinen suhtautuminen lapseen. Vieraannuttaminen on siis tämänkin selvityksen mukaan muita tekijöitä tärkeämpi vieraantumisen aiheuttaja. Tulokset viittaavat myös siihen, että vähemmän aikaa työssä olleet sosiaalityöntekijät saattavat otaksua vieraantumista tapahtuvaksi herkemmin kuin kokeneemmat työntekijät. On kuitenkin vaikea sanoa, mistä tämä johtuu.

Vieraannuttaminen nähtiin melko merkittävänä ongelmana lastensuojelussa, mitä pitäisin tärkeänä tuloksena. Lastensuojelussa vieraannuttaminen on kuitenkin yleensä vain yksi ongelma monien ongelmien joukossa. Suuri osa sosiaalityöntekijöistä oli sitä mieltä, että

vieraannuttaminen on yleistynyt. Heidän mukaansa tämä merkittävä ongelma lastensuojelussa on siis kasvamaan päin. Muissa tutkimuksissa vieraannuttamisen esiintymisen ajallisia muutoksia ei ole tietääkseni selvitetty.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan vieraannuttajana on pääosin äiti. Tähän varmasti vaikuttaa se, että eroissa lasten lähivanhempana on yleensä äiti ja vieraannuttaminen kohdistuu etävanhempaan eli isään (esim. Lavadera ym. 2012). Vastajien mukaan vieraannuttaja voi myös olla isä ja vieraannuttamiseen osallistuvat harvoin tai joidenkin näkemysten mukaan useamminkin, vieraannuttavan vanhemman isovanhemmat ja uusi elinkumppani. Joissakin tapauksessa molemmat vanhemmat voivat vieraannuttaa, mikä on myös otettava huomioon. Joskus mukana voi olla myös muita sukulaisia. Tällaiset maininnat aikaisemmin julkaistuissa tutkimuksissa ovat vähäisiä.

Kolme tärkeintä motiivia vieraannuttamiselle olivat tärkeysjärjestyksessä: 1. vieraannuttajan persoonallisuushäiriötä tai muuta psyykinen syy; 2. tarve kostaa toiselle vanhemmalle; 3. tarve suojella lasta toiselta vanhemmalta tai hänen läheisiltään. Samantyyppisiä tuloksia on saatu aikaisemmistakin tutkimuksista (esim. Häkkänen-Nyholm 2010; Kelly & Johnston 2001; Sinkkonen 2018). Ainakin kaksi tärkeintä motiivia varmasti myös usein liittyvät toisiinsa. Koska vieraannuttajan psyykkiset ongelmat ovat selvästi kaikkein tärkeimpiä tekijöitä vieraannuttamisessa, vieraannuttamisen ehkäisemisessä pitäisi niiden hoitaminen olla keskeistä ja se nähdäkseni vaatii yhteistyötä eri viranomaisten ja lisäksi terveydenhuollon kanssa.

Perheväkivalta on usein lastensuojelun piiriin kuuluvien erojen taustalla ja se mainittiin erikseen myös vieraannuttamisen syyksi. Väkivalta voi esimerkiksi yllyttää kostamaan lapsen kautta. Tällöin vieraannuttamiseen voi liittyä perättömiä väitteitä esimerkiksi lapsen pahoinpitelystä, mikä edelleen haastaa työntekijöitä. Jos kuitenkin vanhemman todellisena motiivina on pelko ja lapsen suojeleminen, silloin kyseessä ei olekaan vieraannuttaminen, mikä on oleellista ymmärtää ja pitää mielessä. Lisähaasteensa tuo se, että vieraannuttamistyyppiseen käyttäytymiseen liittyy usein muitakin väkivallan muotoja, kuten pakottavaa kontrollia, vainoamista ja alistamista (Ensi- ja turvakotien liitto 2024). Joskus epäilyjä vieraannuttamisesta ja muusta väkivallasta esitetään samanaikaisesti.

Vieraannuttavan vanhemman tavoitteena on katkaista lapsen ja toisen vanhemman välit. Vastajien mukaan näin myös joskus tapahtuu joko niin, että lapsi ei enää halua tavata

vanhempaa tai sitten vanhempi alkaa suhtautua passiivisesti yhteydenpitoon. Suurin osa vanhemmista kuitenkin huomaa, että vieraannuttamista tapahtuu ja he pyrkivät puolustamaan asemaansa.

Suurin osa vastaajista ajattelee havaitsevansa noin puolet tapauksista, joissa esiintyy vieraannuttamista. Vain harva havaitsee näkemyksensä mukaan lähes kaikki tapaukset. Suuri osa vieraannuttamisesta jää siis ilmeisesti havaitsematta eikä siihen tällöin voida myöskään puuttua. Tärkeänä tuloksena pitäisin sitä, että vieraannuttaminen havaitaan näin heikosti. Työuran pituudella ei näyttänyt olevan vaikutusta vieraannuttamisen tunnistamiseen, mikä oli pienoinen yllätys. Tulee kuitenkin pitää mielessä, että kyse on pienestä otoksesta ja keskimäärin voi olla tyypillisempää, että pitempään työskennelleet tunnistavat paremmin vieraannuttamista. Sen sijaan pitkä asiakassuhde voi sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan auttaa vieraannuttamisen tunnistamisessa, kun sosiaalityöntekijä tuntee hyvin lapsen ja perheen pitkältä ajalta ja pystyy siten paremmin huomaamaan mahdollisia muutoksia.

Kuten Kaasinen (2022, 147) toteaa, vieraannuttamisen keinot ovat hyvin moninaiset ja niille on oikeastaan vain mielikuvitus rajana. Siten ei ole yllättävää, ettei vieraannuttamisen havaitseminen ole helppo tehtävä. Vieraannuttamisen tunnistamisessa tärkeintä lieneekin pitkäjänteinen työskentely perheen kanssa, jolloin työntekijä oppii tuntemaan perheen ja tällöin myös sen, minkä ilmiön vieraannuttaminen saa juuri kyseisen perheen kohdalla. Lisäksi lastensuojelun riittämättömien resurssien vuoksi lienee perusteltua epäillä, pystytäänkö lastensuojelutyössä huomioimaan tarpeeksi vieraannuttamista, koska kyseisten asioiden käsittely vie runsaasti työaikaa.

Vieraannuttamisen tunnistamisessa on kyse tiettyjen merkkien havaitsemisesta ja etenkin useamman tällaisen merkin samanaikainen ilmaantuminen saa sosiaalityöntekijän hälytyskellot soimaan. Tällaisia asioita ovat mm. lapsen haluttomuus tavata toista vanhempaa, lapsen kielteiset puheet vanhemmasta ja lapsen suhtautumisen muuttuminen negatiiviseksi lyhyellä aikavälillä ilman nähtävää syytä. Harvoin tunnistaminen etenee kuitenkaan lineaarisesti, vaan tiedonjyviä voidaan saada matkan varrella sieltä täältä ja vasta myöhemmin aletaan pohtia vieraannuttamisen mahdollisuutta. Vieraannuttavalle vanhemmalle on tyypillistä se, että hänen puheensa lapsen toisesta vanhemmasta ovat pääsääntöisesti kielteisiä ja hänen on vaikea nähdä mitään hyvää hänessä. Sekä lapsen että vanhempien puheista saadaan vihjeitä vieraannuttamisen esiintymisestä.

Yhtenä tärkeänä merkinä, jonka perusteella vieraannuttamista voidaan epäillä, on se, että vieraannuttavan vanhemman ja lapsen näkemykset poikkeavat perustavanlaatuisesti toisistaan. Tällaisessa tilanteessa toimiminen vaatii sosiaalityöntekijältä erityistä herkkyyttä, sillä lapsi on hyvin hankalassa välikädessä halutessaan olla lojaali molemmille vanhemmille. Myös Karttusen (2010) tutkimuksessa nousi vahvasti esiin lapsen lojaaliusristiriita. Karttusen mukaan pienikin lapsi ymmärtää, mitä mieltä vanhempi toivoo hänen olevan asioista. Huoltajuusriidoissa lapsi jää vanhempien väliin ja häneltä voidaan odottaa, että hän valitsee vanhempien väliltä. (Karttunen 2010, 92—93.) Lapsi voi myös pelätä kertoa mielipiteensä vanhempien reaktion pelossa. Sosiaalityöntekijät pyrkivät tuomaan vanhemmille esiin lapsen etua ja hänen toiveitaan, mikäli ne olivat tiedossa.

Vieraannuttamiseen puuttuminen nähdään pääsääntöisesti vaikeaksi asiaksi. Se kertoo osaltaan, miten monisyisestä ilmiöstä vieraannuttamisessa on kyse. Vaikka vieraannuttaminen tunnistettaisiin, kysymys sen toteen näyttämistä tuotti haasteita, jos vanhempi ei itse sitä myöntänyt. Vieraannuttamisilmiössä lienee elementtejä, joita on vaikea sanallistaa ja tuoda päivänvaloon. Oman haasteensa tuo myös se, että puuttuminen voi saada aikaan vanhemmassa lisää ”kierroksia”, mikä voi heijastua suoraan lapseen. Tästä puolestaan seuraa, että lapsen on entistä vaikeampi kertoa omia ajatuksiaan. Vastauksista kävi raastavastikin ilmi, miten vaikeaa oli sen arvioiminen, mikä on lapsen etu missäkin tilanteessa.

Lastensuojelussa keinot puuttua vieraannuttamiseen koettiin kaiken kaikkiaan vähäisiksi. Keskustelu voi olla monta kertaa ainoa – joskin toisinaan valitettavan tehoton – keino yrittää puuttua. Vastaajat toivat esiin, että keskustelut olisi hyvä järjestää niin, että molemmat vanhemmat olisivat niissä mukana yhtä aikaa, jos se vain suinkin on mahdollista. Sosiaalityöntekijän rooli on tärkeä keskustelun onnistumisen kannalta: hänen olisi oltava puolueeton ja yritettävä välttää kaikenlaista syyllistämistä. Oleellista on myös tuoda esiin lapsen näkökulmaa, mikä voi joskus herättää vanhemman näkemään tilanteen lapsen kannalta.

Vastaajat toivat esiin myös konkreettisia keinoja puuttua vieraannuttamiseen. Osassa keinoista korostui sosiaalityöntekijöiden puolelta ohjauksellinen ote: vanhempia voitiin ohjata muihin palveluihin, kuten esimerkiksi eroryhmiin, terveydenhuoltoon tai käräjäoikeuteen. Osassa keinoista puolestaan ilmeni sosiaalityöntekijöiden oma aktiivinen toiminta lain puitteissa. Tämä saattoi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijät

osallistuivat lastenvalvojan tapaamisiin tai toimivat sovittelijan roolissa vanhempien välillä, jotta lapsen yhteys molempiin vanhempiin säilyisi.

Vastaajat toivat esiin ristiriitaa siitä, kuinka lapsen tilanteeseen puuttuminen on hankalaa, vaikka olisi ilmiselvää, että hänen psyykinen vointinsa vaurioituu vieraannuttavan vanhemman toiminnan seurauksena. Huoltajien asema on lain silmissä vahva, kun taas lapsen tosiasiallinen etu uhkaa jäädä taka-alalle. Lapsella ei ole kuitenkaan varaa menettää yhtäkään turvallista aikuista elämästään. Tätä lähtökohtaa korostetaan myös lain tasolla: lapsen oikeutta turvallisiin ihmissuhteisiin. Lisäksi haasteina puuttumiselle nähtiin vanhempien muut sosiaaliset ongelmat, joita voi esiintyä lastensuojelun asiakasvanhemmilla, erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat. Vieraannuttaminen on jo yksinään suuri riskitekijä lapsen kasvulle ja kehitykselle, mutta lastensuojelun asiakasperheissä se on usein vain yksi asia muiden joukossa.

Suurin osa sosiaalityöntekijöistä oli sitä mieltä, että he ovat kyenneet ehkäisemään epäilemäänsä vieraannuttamista vain harvoin, ja osa sitä mieltä, ettei ole pystynyt vaikuttamaan siihen ollenkaan. Työkokemus vaikutti aineistossa tilastollisesti merkitsevästi näkemykseen niin, että kokeneemmat työntekijät uskoivat pystyvänsä vaikuttamaan siihen paremmin, mutta heistäkin suurin osa uskoi mahdollisuuksiinsa vain puolessa tapauksista. Lastensuojelun mahdollisuudet puuttua sosiaalityöntekijöiden tärkeänä pitämään ongelmaan on todettu aikaisemminkin melko huonoiksi, mutta tutkielmani perusteella tilanne on lohduton: suuri osa tapauksista jää havaitsematta ja vain pieneen osaan havaituista tapauksista pystytään vaikuttamaan. Sosiaalityöntekijän kokemuksen myötä vaikuttaminen kuitenkin ehkä tehostuu ja tämä tarkoittanee myös sitä, että oikeanlaisella koulutuksella voitaisiin tilannetta parantaa.

Vastaajat pitivät vieraannuttamisen ehkäisemisen kehittämisen kannalta tärkeänä, että tietoisuus ja sen myötä toivon mukaan ymmärrys vieraannuttamisesta lisääntyisi. Vieraannuttamisesta ja erityisesti sen vaikutuksista lapseen olisi tärkeä tuoda esiin jo neuvolassa. Vastaajat toivoivat, että vieraannuttamisen puuttumiseen saataisiin lisää välineitä koulutuksen, erityisesti moniammatillisen koulutuksen myötä. Lisäksi vastaajat korostivat selkeitä toimintamalleja vieraannuttamisen puuttumiseksi. Yhtenäisiin toimintamalleihin panostaminen on oleellista, jotta vieraannuttamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen olisi systemaattisempaa.

Lisäksi olisi tärkeää, että molemmat vanhemmat otettaisiin tasavertaisina vanhempina mukaan työskentelyyn, jotta kumpikin vanhempi kokisi olevansa yhtä tärkeä lapsen elämässä. Jos vanhemmille tulee olo, että jompikumpi heistä on ensisijainen vanhempi viranomaisten silmissä, se on omiaan lisäämään vastakkaisasettelua ja konflikteja eronneiden vanhempien välille. Lapsen kannalta on aina parempi, jos hänellä on yhden sijaan useampi läsnä oleva, välittävä ja tasapainoinen aikuinen, joka pystyy tukemaan hänen kehitystään. Erityisen tärkeää se on silloin, kun lapsen suhde toiseen vanhempaan on etäinen. Sekä äidillä että isällä on lapsen kehityksen kannalta oma erityinen roolinsa.

Erotilanteissa oleville vanhemmille tulisi tarjota tukea matalalla kynnyksellä perustason palveluista. Vaikeisiin erotilanteisiin olisi tärkeä puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta vaikeilta ja pitkällisiltä huoltoriidoilta voitaisiin välttyä, sillä ne vahingoittavat lasta kaikkein eniten. Olennaista on, että vanhemmat ohjattaisiin käsittelemään eroon liittyviä tunteitaan ja ajatuksiaan jonkun ulkopuolisen kanssa. Muuten yhtenä vaarana piilee, että lapsesta tulee vanhemman uskottu. Myös lainsäädännön tasolla muutoksille nähdään tarvetta: lainsäädännön tulisi suojella lasta nykyistä paremmin, esimerkiksi lapsen tosiasiallinen oikeus tavata vanhempaa. Oikeusasiamies Sakslinin kannanotto (EOAK/4063/2022) on toivoa antava, että joskus asiat voisivat olla toisin.

Vastaajat eivät olleet tähän mennessä havainneet, että sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus olisi helpottanut vieraannuttamisen ehkäisemistä. He eivät olleet myöskään erityisen toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Mikäli uudistus parantaisi yhteistyötä terveydenhuollon kanssa, se voisi tuoda apua vieraannuttamisen ehkäisemiseen. Vieraannuttavilla vanhemmilla on usein mielenterveyshaasteita, joiden tunnistamiseen esimerkiksi psykiatrisella sairaanhoitajalla olisi enemmän ammattitaitoa kuin sosiaalityöntekijällä. Moniammatillinen yhteistyö nähtiin oleelliseksi asiaksi puuttumisen kannalta, ja realistisen varovaisia toiveita esitettiin siitä, josko sote-uudistus voisi sitä lisätä. Maturan ym. (2022) tuovat tutkimuksessaan esiin, että vieraannuttamistilanteet ovat vaikeita ja kompleksisia ja ne vaikuttavat koko perhekokonaisuuteen, mistä syystä moniammatillinen tuki tilanteiden ratkaisemisessa on erityisen tärkeää. Moniammatillinen yhteistyö todennäköisesti lisäisi eri viranomaistahojen työskentelyä yhdessä, mikä voisi helpottaa vieraannuttamiseen puuttumista ja kenties auttaa katkaisemaan kielteisiä kehityskulkuja varhaisemmassa vaiheessa.

Tämän tutkielman tavoitteena oli antaa yhdenlainen näkökulma vieraannuttamiseen. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti olen pyrkinyt suhtautumaan kriittisesti tiedon itsestäänselvyyteen ja siihen, ettei ole yhtä oikeaa tapaa ymmärtää maailma. Lähdin liikkeelle ajatuksesta, että jokaisella on oma totuutensa, joka on validi. Koen valitsemani aineistonkeruutavan onnistuneeksi tällaisessa tutkielmassa, jonka tavoitteena on kartoittava ja kuvaileva selvitys jostakin ilmiöstä. Tästä syystä kuitenkin kovin syvälle ilmiöön paneutuminen ei onnistu. Haastattelulla olisin päässyt syvemmälle ilmiöön vieraannuttamisen luonteen vaatimalla tavalla ja se olisi antanut myös mahdollisuuden paneutua johonkin tiettyyn teemaan perusteellisemmin. Toisaalta hieman suuremmalla vastaajamäärällä sain ehkä joistain asioista edustavamman kuvan.

7 LÄHTEET

- Antikainen, Mari (2007) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamis-sopimuspalvelussa. Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Väitöskirja.
- Arránz Becker, Oliver & Hank, Karsten (2022) Adult children's estrangement from parents in Germany. *Journal of Marriage and Family* 84(1), 347–360.
- Asen, Ei & Morris, Emma (2020). High-conflict parenting post-separation: The making and breaking of family ties. Routledge.
- Autonen - Vaaraniemi, Leena (2012) Eroisyyden oikeuttamisen periaatteet. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen – Vaaraniemi, Leena (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys.
- Baker, Amy (2005) The cult of parenthood: A qualitative study of parental alienation. *Cultic Studies Review* 4(1), 1–301.
- Baker, Amy J. L. & Darnall, Douglas (2006) Behaviors and strategies employed in parental alienation: A survey of parental experiences. *Journal of Divorce & Remarriage* 45, 97–124.
- Baker, Amy J. L. & Damall, Douglas 2007. A construct study of the eight symptoms of severe parental alienation syndrome: A survey of parental experiences. *Journal of Divorce & Remarriage* 47(1–2), 55–75.
- Baker, Amy J. L. & Ben-Ami, Naomi (2011) To turn a child against a parent is to turn a child against himself: The direct and indirect effects of exposure to parental alienation strategies on self-esteem and well-being. *Journal of Divorce & Remarriage* 52, 472–489.
- Baker, Amy J. L. & Verrocchio, Maria C. (2013) Italian college student-reported childhood exposure to parental alienation: Correlates with well-being. *Journal of Divorce & Remarriage* 54(8), 609–628.
- Baker, Amy J. L. 2020. Reliability and validity of the four-factor model of parental alienation. *Journal of family therapy* 42(1), 100–118
- Berger, Peter L. & Luckmann Thomas (2017) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus, 11.
- Bernet, William; von Boch-Galhau, Wilfrid; Baker, Amy J. L. & Morrison, Stephen L. (2010) Parental alienation, dsm-v, and icd-11. *The American journal of family therapy* 38(2), 76–187.
- Bernet, William; Verrocchio, Maria C. & Korosi, Stanley (2015) Yes, children are susceptible to manipulation: Commentary on article by Clemente and Padilla-Racero. *Children and Youth Services Review* 56, 135–138.

- Blake, Lucy (2017) Parents and Children Who Are Estranged in Adulthood: A Review and Discussion of the Literature. *Journal of Family Theory & Review* 9, 521–536.
- Bone, Michael & Walsh, Michael (1999) Parental Alienation Syndrome: How to Detect It and What to Do About It? *The Florida Bar Journal* 73(3), 44–48.
- Broberg, Mari & Hakovirta, Mia (2005) Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä – lähivanhemman näkökulma. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 13(2), 137 – 153.
- Bruck, Maggie & Ceci, Stephen J. 1999 The suggestibility of children's memory. *Annual review of psychology* 50(1), 419–439.
- Burr, Vivien (2015) *Social Constructionism*. London: Routledge, Third Edition 2-
- Castrén, Anna-Maija (2009) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Hakapaino.
- Clawar, Stanley & Rivlin, Brynne (1991) *Children Held Hostage: Dealing with Programmed and Brainwashed Children*. American Bar Association. Amazon Books, Chicago.
- Darnall, Douglas 1998 *Divorce casualties: Protecting your children from parental alienation*. New York: Rowman & Littlefield.
- Ensi- ja turvakotien liitto (2024) Vieraannuttaminen. Viitattu 18.4.2024.
- Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fidler, Barbara J & Bala, Nicholas (2010) Children resisting postseparation contact with a parent: concepts, controversies, and conundrums. *Family Court Review* 48 (1), 10–47.
- Gardner, Richard A. (1985) Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy forum* 29(2), 3–7.
- Gardner, Richard A. (1998) Recommendations for dealing with parents who induce a parental alienation syndrome in their children. *Journal of Divorce & Remarriage* 28(3–4), 1–74.
- Gardner, Richard A. (2001) Parental Alienation Syndrome (PAS): Sixteen years later. *Academy Forum*, 45(1):10–12.
- Gottberg, Eva (2012) *Lapsen juridiset oikeudet*. Teoksessa: Söderholm Annlis & Kivitiellä, Satu (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Porvoo: Bookwell Oy.
- Gottberg, Eva (1997) *Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano*. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Hacking, Ian (2009) Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Tampere: Vastapaino, 56.

Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena & Laaksonen, Camilla (2010) Yhteistyöinterventtioiden vaikut-tavuus lapsiperhepalveluissa. Järjestelmällinen katsaus. Raportti 10/2010. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinninlaitos.

Hannuniemi (2007) Vanhemmasta vieraannuttaminen – uhka lasten hyvinvoinnille. Oikeustiede – Jurisprudentia, 40 (XL), 1-26.

Hannuniemi, Anja (2008) Lapsen tahdonmuodostus ja vieraannuttamisoireyhtymä huolto- ja tapaamisoikeuskäytännössä. Defensor Legis 2008(6), 992–1016.

Hannuniemi, Anja (2015) Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja vieraannuttaminen lapsen huoltoriidoissa. Oikeussosiologinen tutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto

Hannuniemi, Anja. (2018) Hampaaton esitys lapsen huollosta ei auta vaikeisiin tapauksiin. Asiantuntijalausunto HE:stä 88/2018 lakivaliokunnalle 25.10.2018. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK2018-AK-218191.pdf> Viitattu 7.4.2024.

Harman, Jennifer J.; Biringen, Zeyneb; Ratajack, Ellen M.; Outland, Pearl L. & Kraus, Allyson (2016). Parents behaving badly: Gender biases in the perception of parental alienating behaviors. *Journal of Family Psychology*, 30(7), 866–874.

Harman, Jennifer J.; Leder-Elder, Sadie & Biringen, Zeynep (2016) Prevalence of parental alienation drawn from a representative poll. *Children and youth services review* 66, 62–66.

Harman, Jennifer J.; Kruk, Edward. & Hines, Denise A. (2018). Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. *Psychological Bulletin*, 144(12), 1275–1299.

Harman, Jennifer J. & Leder-Elder, Sadie & Biringen, Zeynep (2019) Prevalence of adults who are the targets of parental alienating behaviors and their impact. *Children and Youth Services Review* 106, 104471.

Hautanen Teija (2010) Väkivalta ja huoltoriidat. Väitöskirja Tampere: Tampere University Press.

Hautanen, Teija & Ritala-Koskinen, Aino (2022) Monialaisen työn rajat vaikeissa ero- ja huoltoriitatilanteissa. Teoksessa Yliruka, Laura & Eriksson, Pia & Jokinen, Liisa & Pasanen, Kaisa (toim.) Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 52/2022, 124–137. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-984-9>. Viitattu 7.4.2024.

Heikkinen, Emmi & Harju, Milja (2023) Lasten ja nuorten kanssa työskentely. Teoksessa Tunnista, puutu ja auta – keinoja vieraannuttamisen tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen. Ensi- ja turvakotien liitto (verkkolehti), 61–71. <https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/tunnistapuutuauta> Viitattu 1.4.2024.

Hokkanen, Tiina (2002) Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää. Teoksessa: Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) Perhe ja vanhemmuus, 119–140. Jyväskylä: PS-kustannus.

Häkkänen-Nyholm, Helinä (2010) Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim* 126, 499–505.

Häkkänen-Nyholm, Helinä; Laajasalo, Taina & Tuuri, Tiina (2013) Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. Helsinki: PsyJuridican tutkimusjulkaisuja.

Hämäläinen Juha (2012) Huoltoriitojen kustannukset yhteiskunnalle: Taloudellisen arvioinnin teoreettisia ja metodologisia haasteita. Teoksessa: Kääriäinen, Aino & Hämäläinen Juha & Pölkki, Pirjo (toim.) Eron haasteet, väliintulot ja lapset, 187–212. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Jaffe, Peter G. & Geffner, Robert (1998) Child Custody Disputes and Domestic Violence. Critical Issues for Mental Health, Social Service, and Legal Professionals. Teoksessa George W. Holden, Robert Geffner & Ernest N. Jouriles (toim.) Children Exposed to Marital Violence. Theory, Research and Applied Issues. Washington, DC: American Psychological Association, 17.

Jaffe, Peter G. & Lemon, Nancy K. D. & Poisson, Samantha E. (2003) Child custody and domestic violence: A call for safety and accountability. Thousand Oaks: Sage.

Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. *Janus* 12:2, 155–183.

Kaasinen, Juhani (2022) Lapsen vanhemmasta vieraannuttaminen – toivonpilkahduksia torjutuille vanhemmille. Teoksessa Puura, Kaija & Linnavuori, Hannariikka & Kangas, Janne & Koivunen, Heli Tule, tule hyvä ero. Erokirja lasten vanhemmille, 151. Helsinki: Elatusvelvollisten Liitto ry.

Kananen, Jorma (2008) Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja, 24–25.

Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja (2012) Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karttunen, Risto. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66650/978-951-44-8201-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 15.4.2024.

Kasvatus- ja perheneuvonta (2023) <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/kasvatus-ja-perheneuvonta> Viitattu 28.3.2024.

Kelly, Joan B. & Johnston, Janet R. (2001) The alienated child. A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review*, 39(3), 249–266.

Kemppainen, Liisa (2001) Family predictors of severe mental disorders and criminality in the Northern Finland 1966 Birth Cohort. Väitöskirja, Oulun yliopisto.

Kiviniemi, Kari (2010) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle

tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 68–64. Jyväskylä: PS-kustannus.

Koivisto, Juha; Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi (2023) Monialaisten palvelukokonaisuuksien ja -ketjujen kehittäminen ja toteuttaminen hyvinvointialueilla – tilannekuva keväällä 2023. THL, Tutkimuksesta tiiviisti 32/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kurki-Suonio, Kirsti (2000) Joint Custody as an Interpretation of the Best Interest of the Child in Critical and Comparative Perspective. *International Journal of Law, Policy and the Family* 14(3), 183–205.

Lainio-Jaakkola, Johanna (2017) Vieraannuttaminen: sosiaalityöntekijöiden näkemys vieraannuttamisen ehkäisemisestä. Pro gradu –tutkielma. Tampere: Tampere University Press.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007). Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15(4), 316.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lavadera, Anna L. & Ferracuti, Stefano & Togliatti, Marisa M. (2012) Parental Alienation Syndrome in Italian legal judgments: An exploratory study. *International journal of law and psychiatry* 35(4), 334–342.

Lee-Maturana, Saylin, Matthewson, Mandy & Dwan, Corinna (2022): Ten key findings on targeted parents' experiences: Towards a broader definition of parental alienation. *Journal of Family Issues* 2022, Vol. 43(10) 2690–2693. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0192513X211032664>. Viitattu 15.4.2024.

Loftus, Elizabeth F. (1997) Creating false memories. *Scientific American* 277(3): 70–75.

Mahkonen, Sami (2008) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Miettinen, Tiina M. (2022) Nuorten itsetuhoisuus ja siihen liittyvä apu. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Mikkola, Matti (2004a) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään, 61–76. Helsinki: Tammi.

Mikkola, Matti (2004b) Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Puonti, Annamajja; Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään, 77–84. Helsinki: Tammi.

Mäkelä, Klaus (toim.) (1991) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 57–58.

Noponen, Tanja (2008) Leikin loppu. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden oikeudelliset palvelut –projektin loppuraportti. Helsinki: Tukinainen ry, Ensi- ja turvakotien liitto.

Oranen, Mikko (2001a) Taistelut ja tulokset – lasten kokemuksia jakamassa. Teoksessa Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 62–63.

Palosaari, Ulla; Aro, Hillevi & Laippala, Pekka (1996) Parental divorce and depression in young adulthood: Adolescents' closeness to parents and self-esteem as mediating factors. *Acta Psychiatrica Scandinavica*.

Pösö, Tarja (2012): Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisina kannanottoina. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Autoniemi-Vaaraniemi (2012): Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö, 76-. Riika: Inprin

Rajala, Rika; Heino, Tarja & Forsell, Martta (2016) Selvitys ja ehdotus lastensuojeluasian syyluokituksesta. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 14/2016.

Rowlands, Gena A. (2019) Parental alienation: A measurement tool. *Journal of Divorce & Remarriage* 60(4), 316–331.

Sakslin, Maija (2022) Lastensuojelun ohjeistaminen ja yhteistyö vaikeissa huoltoriidoissa. EOAK/4063/2022. <https://www.oikeusasiamies.fi/rfi/raikaisu/-/eoar/4063/2022>. Viitattu 7.4.2024.

Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni (2022) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tampere: Tammi.

Schacter, Daniel L. 2002 The seven sins of memory: How the mind forgets and remembers. HMH.

Statistical point (2014) How to perform Fisher's exact test in Excel. <https://statisticalpoint.com/fishers-exact-test-excel/> Viitattu 15.3.2024

Schwartz, Kelly (2015) The kids are not all right: using the best interest standard to prevent parental alienation and therapeutic intervention approach to provide relief. *Boston College law review* 56(2), 803–840.

Sinkkonen, Jari (2011) Kiintymyssuhdenäkökulma vanhempien avo- tai avioeroon. Teoksessa: Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen, 173–182. Helsinki: WSOYpro Oy.

Sinkkonen, Jari (2017) Toisesta vanhemmasta vieraannuttaminen. Teoksessa Pruuki, Heli & Sinkkonen, Jari Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja.

Sinkkonen, Jari (2018) Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. *Duodecim* 134(5), 465–470.

Sinkkonen, Jari & Korhonen, Laura (2016) Pulassa lapsen kanssa. Helsinki: Duodecim.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus) (2024) <https://stm.fi/soteuudistus>. Viitattu 28.3.2024.

Sote-palvelujen johtaminen (2023) <https://thl.fi/aiheet/sote-palvelujen-johtaminen/kehittyva-palvelujarjestelma/palveluintegraatio>. Viitattu 28.3.2024.

Spruijt, Ed; Eikelenboom, Bianca; Harmeling, Janneke; Stokkers, Robin & Kormos, Helga (2005) Parental Alienation Syndrome (PAS) in the Netherlands. *The American Journal of Family Therapy* 33(4), 303–317.

Taskinen, Sirpa (2001) *Lapsen etu erotilanteissa*. Opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes.

Tavris, Carol & Aronson, Elliot (2007) Why won't they admit they're wrong? And other sceptics mysteries. *Skeptical Inquirer* 31(6): 12–13.

Templer, Kate; Mathewson, Mandy; Haines, Janet & Cox, Georgina (2017) Recommendations

for best practice in response to parental alienation: findings from systematic review. *Journal of Family Therapy* 39, 103–122.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 24.3.2024.

TENK (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf Viitattu 24.3.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024) *Erotilanteet ja huoltajuus 2022*. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/erotilanteet-ja-huoltajuus>. Viitattu 16.6.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) *Lastensuojelu 2022*. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>. Viitattu 9.3.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) *Vaativat erotilanteet ja eron jälkeinen väkivalta* <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/vaativat-erotilanteet-ja-eron-jalkeinen-vakivalta>. Viitattu 24.6.2024.

Trocmé, Nico & Bala, Nicholas (2005) False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child abuse & neglect* 29(12), 1333–1345.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, 27. Helsinki: Tammi.

Unicef (2015) *YK:n lapsen oikeuksien sopimus*. <https://www.unicef.fi/lapsenoikeudet>. Viitattu 17.3.2024.

Vaitomaa, Johanna (2023) *Vieraannuttamisen käsitteen määrittely*. Teoksessa: Vaitomaa, Johanna & Raitio, Susanna & Hietanen, Päivi Tunnista, puutu ja auta – keinoja

vieraannuttamisen tunnistamiseen ja perheiden auttamiseen, 13–17. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Valjakka, Eeva (2002) Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa: Litmala Marjukka (toim.) Lapsen asema erossa, 35–109. Juva: WS Bookwell Oy.

Valkama, Elisa & Litmala, Marjukka (2006) Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Vilka, Johanna (2021) Tutki ja kehitä. PS-kustannus: Jyväskylä, luvut 4–7.

Vuori, Jaana (2023) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus> . Viitattu 22.3.2024.

Vuori, Jaana (2023) Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus> . Viitattu 22.3.2024.

Väinälä, Anna; Kärki, Jarmo; Suhonen, Ari & Väyrynen, Riikka (2010) Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä. Raportti 1/2010 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Warshak, Richard A. (2010) Ero-myrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Suomentaja Ari Ahola. Helsinki: Gummerus, 29–57.

LIITE 1

Vastaajien taustatiedot ja monivalintakysymysten vastaukset:

Taulukko 1. Vastaajien työssäoloaika lastensuojelun sosiaalityöntekijänä (Kysymys 1).

alle 5 vuotta	5–10 vuotta	yli 10 vuotta	Yhteensä
7 (25 %)	10 (35,7 %)	11 (39,3 %)	28 (100 %)

Taulukko 2. Vastaajien työpaikan sijainti sen mukaan, missä he ovat toimineet suurimman osan lastensuojelun työajasta (Kysymys 2).

Suurella kaupungissa (yli 50 000 asukasta)	Pienemmässä kaupungissa (50 000– 15 000 asukasta)	Pienessä kunnassa (alle 15 000 asukasta)	Yhteensä
25 (89,3 %)	2 (7,1 %)	1 (3,6 %)	28 (100 %)

Taulukko3. Vastaajien sukupuoli (Kysymys 3).

Mies	Nainen	En halua vastata	Yhteensä
0	27 (96,4 %)	1 (3,6 %)	28 (100 %)

Taulukko 4. Vastaukset kysymykseen ”Miten yleistä lastensuojelun avohuollon asiakasperheissä lapsen merkittävä vieraantuminen toisesta vanhemmasta näkemyksesi mukaan on?” (Kysymys 4).

En ole havainnut sellaista.	Sitä esiintyy vain harvoissa perheistä.	Sitä esiintyy alle puolessa perheistä.	Sitä esiintyy yli puolessa perheistä.	Sitä esiintyy suurimmassa osassa perheistä.	Yhteensä
0 (0 %)	8 (28,6 %)	8 (28,6 %)	8 (28,6 %)	4 (14,3 %)	28 (100 %)

Taulukko 5. Vastaajien näkemykset vieraantumisen yleisyydestä riippuen siitä, kuinka kauan he ovat olleet töissä lastensuojelussa (luokat alle 5 vuotta ja 5–10 -vuotta yhdistetty, luokat sitä esiintyy alle puolessa perheistä ja sitä esiintyy vain harvoissa perheistä yhdistetty sekä luokat sitä esiintyy yli puolessa perheistä ja sitä esiintyy suurimmassa osassa perheistä yhdistetty). Pienten solukohtaisten arvojen takia käytin tässä Fisherin exaktia testiä.

Työssäoloaika	Sitä esiintyy alle puolessa perheistä.	Sitä esiintyy yli puolessa perheistä.	N	Fisherin exakti testi
Lastensuojelussa alle 10 vuotta	7 (41,2 %)	10 (58,8 %)	28	p = 0,054
Lastensuojelussa yli 10 vuotta	9 (81,8 %)	2 (18,2 %)		

Taulukko 6. Vastaukset kysymykseen ”Mistä syistä vieraantumista näkemyksesi mukaan tapahtuu (valitse tärkeysjärjestyksessä 1-3 syytä tai voit myös valita kaksi tai kolme yhtä tärkeältä tuntuvaa syytä)?” (Kysymys 5).

	Vanhempien kotipaikan välinen pitkä etäisyys.	Este, joka rajoittaa lapsen tapaamista (esim. sairaus, vapausrangaistus).	Vanhemman haluttomuus tavata lasta.	Toisen vanhemman tai hänen lähipiirinsä toteuttama vieraannuttaminen.	Vieraantuvan vanhemman uuden elinkumppanin negatiivinen suhtautuminen lapseen.	Lapsen haluttomuus tavata vanhempaa.	Muu syy (kerro lomakkeen lopussa mikä).	Yhteensä
Tärkein tekijä	0 (0 %)	4 (11,1 %)	8 (22,2 %)	16 (44,4 %)	1 (2,7 %)	5 (13,9 %)	2 (5,6 %)	36 (100 %)
Toiseksi tärkein tekijä	4 (13,8 %)	2 (6,9 %)	2 (6,9 %)	8 (27,6 %)	9 (31,0 %)	4 (13,8 %)	0 (0 %)	29 (100 %)
Kolmanneksi tärkein tekijä	2 (8,3 %)	1 (4,2 %)	10 (41,7 %)	3 (12,5 %)	3 (12,5 %)	5 (20,8 %)	0 (0 %)	24 (100 %)

Taulukko 7. Vastaukset kysymykseen ”Miten merkittävänä asiana pidät vieraannuttamista lastensuojelun avohuollon työkentässä?” (Kysymys 11).

Se on yksi merkittävimmistä ongelmista	Se on melko merkittävä ongelma.	Se on aika vähäpätöinen ongelma.	Sillä ei ole merkitystä.	Yhteensä
2 (7,1 %)	19 (67,9 %)	7 (25,0 %)	0 (0 %)	28 (100 %)

Taulukko 8. Vastajien näkemykset siitä, miten merkittävänä asiana lastensuojelun avohuollon työkentässä he pitävät vieraannuttamista riippuen siitä, kuinka kauan he ovat olleet töissä lastensuojelussa (luokat alle 5 vuotta ja 5-10 -vuotta yhdistetty sekä luokat yksi merkittävimmistä ja melko merkittävä ongelma yhdistetty). Pienten solukohtaisten arvojen takia käytin Fisherin exaktia testiä.

Työssäoloaika lastensuojelussa	Vieraannuttaminen on merkittävä ongelma.	Vieraannuttaminen on aika vähäpätöinen ongelma.	N	Fisherin exakti testi
Alle 10 vuotta	14 (82,3 %)	3 (17,6 %)	28	p = 0,381
Yli 10 vuotta	7 (63,6 %)	4 (36,4 %)		

Taulukko 9. Vastaukset kysymykseen

”Onko vieraantumisen ja vieraannuttamisen esiintymisessä mielestäsi tapahtunut muutoksia (vastaa tähän vain, jos olet ollut lastensuojelun sosiaalityöntekijä vähintään viisi vuotta)?” (Kysymys 6).

	Yleistynyt	Ei muutosta	Harvinaistunut	Yhteensä
Vieraantuminen	6 (28,6 %)	13 (61,9 %)	2 (9,5 %)	21 (100 %)
Vieraannuttaminen	9 (42,9 %)	7 (33,3 %)	5 (23,8 %)	21 (100 %)

Taulukko 10. Vastaukset kysymykseen ”Kun havaitset vieraannuttamista, kumpi vanhempi vieraannuttaja on ja osallistuuko vieraannuttamiseen muita tahoja?” (Kysymys 9).

	Äiti	Isä	Vieraannuttava n vanhemman isovanhemmat	Vieraannuttava n vanhemman muut sukulaiset	Vieraannuttava n vanhemman uusi einkumppani	Muu taho (kerro kyselyn lopussa mikä)	Yhteensä valintoja
Aina	8 (28,6 %)	0 (0,0 %)	2 (7,1 %)	1 (3,6 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	11
Melko usein	19 (67,9 %)	9 (32,1 %)	5 (17,9 %)	4 (14,3 %)	7 (25,0 %)	0 (0 %)	44
Harvoi n	1 (3,6 %)	10 (35,7 %)	12 (42,9 %)	9 (32,1 %)	12 (42,9 %)	3 (10,7 %)	47
Ei koskaa n	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (3,6 %)	3 (10,7 %)	0 (0 %)	3 (10,7 %)	7
Osallistuu vieraannuttamiseen yhteensä	28 (100 %)	19 (67,9 %)	19 (67,9 %)	14 (50,0 %)	19 (67,6 %)	3 (10,7 %)	-

Taulukko 11. Vastaukset kysymykseen ”Mikä motiivi näkemyksesi mukaan vieraannuttajalla on tai miksi vieraannuttamista tapahtuu (valitse tärkeysjärjestyksessä 1-3 syytä/motiivia tai voit myös valita kaksi tai kolme yhtä tärkeältä tuntuva syytä)?” (Kysymys 10).

	Tärkein tekijä	Toiseksi tärkein tekijä	Kolmanneksi tärkein tekijä	Yhteensä valintoja
Tarve kostaa toiselle vanhemmalle.	12 (30,8 %)	14 (53,8 %)	0 (0 %)	26
Vieraannuttajan persoonallisuushäiriö tai muu psyykkinen syy.	20 (51,3 %)	4 (15,4 %)	3 (27,3 %)	27
Tarve suojella lasta toiselta vanhemmalta tai hänen läheisiltään.	5 (12,8 %)	8 (30,8 %)	8 (72,7 %)	21
Muu motiivi (kerro kyselyn lopussa mikä)	2 (5,1 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2
Yhteensä	39 (100 %)	26 (100 %)	11 (100 %)	76

Taulukko 11. Vastaukset kysymykseen ”Minkä ikäisiä vieraannuttamiselle altistuvat lapset suurimmaksi osin ovat?” (Kysymys 8).

0–5 -vuotiaita	5–10 -vuotiaita	10–15 -vuotiaita	Yli 15-vuotiaita	Yhteensä
12 (42,9 %)	14 (50,0 %)	2 (7,1 %)	0 (0 %)	28 (100 %)

Taulukko 12 Vastaukset kysymykseen ”Miten hyvin uskot havaitsevasi perheessä tapahtuvaa vieraannuttamista?” (Kysymys 7).

Havaitseen todennäköisesti kaikki tai melkein kaikki tapaukset.	Havaitseen todennäköisesti yli puolet tapauksista.	Havaitseen todennäköisesti alle puolet tapauksista.	Havaitseen todennäköisesti vain pienen osan tapauksista.	En todennäköisesti havaitse vieraannuttamista, vaikka sitä tapahtuisikin.	Yhteensä
7 (25,0 %)	17 (60,7 %)	3 (10,7 %)	1 (3,6 %)	0 (0 %)	28 (100 %)

Taulukko 13. Vastaaajien näkemykset siitä, miten hyvin he todennäköisesti havaitsevat vieraannuttamista riippuen siitä, kuinka kauan he ovat olleet töissä lastensuojelussa (luokat alle 5-vuotta ja 5–10 -vuotta yhdistetty, havaitseen todennäköisesti kaikki tai melkein kaikki ja havaitseen todennäköisesti alle puolet tapauksista yhdistetty sekä havaitseen todennäköisesti alle puolet ja havaitseen todennäköisesti vain pienen osan tapauksista yhdistetty.). Pienten solukohtaisten arvojen takia käytin Fisherin exaktia testiä.

Työssäoloaika lastensuojelussa	Havaitseen todennäköisesti alle puolet tapauksista	Havaitseen todennäköisesti yli puolet tapauksista.	N	Fisherin exakti testi
Alle 10 vuotta	2 (11,8 %)	15 (88,2 %)	28	p = 1,00
Yli 10 vuotta	2 (18,2 %)	9 (81,8 %)		

Taulukko 14 Vastaukset kysymykseen ”Miten koet, että olet työssäsi voinut ehkäistä vieraannuttamista niissä tapauksissa, joissa olet sitä epäillyt tapahtuvan?”

(Kysymys 12).

Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista kaikissa tai melkein kaikissa tapauksissa.	Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista noin puolessa tapauksista.	Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista vain harvoissa tapauksissa.	En usko, että olen pystynyt vaikuttamaan siihen.	En osaa sanoa.	Yhteensä
0 (0 %)	4 (14,3 %)	19 (67,9 %)	3 (10,7 %)	2 (7,1 %)	28 (100 %)

Taulukko 15. Vastajien näkemykset siitä, miten he kokevat, että ovat työssään voineet ehkäistä vieraannuttamista, riippuen siitä, kuinka kauan he ovat olleet töissä lastensuojelussa (luokat alle 5 vuotta ja 5–10 -vuotta yhdistetty sekä luokat olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista vain harvoissa tapauksissa ja en usko, että olen pystynyt vaikuttamaan siihen yhdistetty). Pienten solukohtaisten arvojen takia käytetty Fisherin exaktia testiä.

Työssäoloaika lastensuojelussa	Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista noin puolessa tapauksista.	Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista vain harvoissa tapauksissa tai en ollenkaan.	N	Fisherin exakti testi
Alle 10 vuotta	0 (0 %)	16 (100 %)	26	p = 0,014
Yli 10 vuotta	4 (40,0 %)	6 (60,0 %)		

LIITE 2

Hei,

työskenteletkö tai oletko työskennellyt lastensuojelun avohuollossa? Jos vastasit kyllä, jatkathan lukemista. Minulla olisi sinulle pyyntö, joka ei vie sinulta kauaa aikaa (vähimmillään 5 minuuttia), mutta joka olisi minulle hyvin tärkeä. Olen sosiaalityön opiskelija ja teen pro gradu -tutkielmaani vieraannuttamisesta lastensuojelun avohuollon kontekstissa. Pyytäisin sinua vastaamaan näkemystesi pohjalta oheisiin aiheeseen liittyviin kysymyksiin. Kyselyssä on aikaisempien selvitysten pohjalta laadittuja monivalintakysymyksiä, joihin vastaaminen on nopeaa. Koska kaikkia asioita ei tietenkään pysty selvittämään monivalintakysymyksillä, lopussa on myös avoimia kysymyksiä, joihin vastaaminen (yhteen tai useampaan) olisi erityisen arvokasta. Vastaaminen tapahtuu anonymisti Forms-lomakkeella ja se löytyy oheisesta linkistä. Pyydän vastaamaan noin viikon sisällä.

Suuresti jokaisesta vastauksesta kiitollisena,

Juulia Viikki

LIITE 3

9.3.2024 14.21

Vieraannuttamisesta

Vieraannuttamisesta

Taustatiedot

1. Olen toiminut sosiaalityöntekijänä lastensuojelussa

- alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- yli 10 vuotta

2. Suurimman osan lastensuojelun työstä olen toiminut

- suuressa kaupungissa (yli 50 000 asukasta)
- pienemmässä kaupungissa (50 000 - 15 000 asukasta)
- pienessä kunnassa (alle 15 000 asukasta)

3. Sukupuoli

- Mies
- Nainen
- En halua vastata

Vieraannuttaminen osana vieraantumista

Tässä kyselyssä **vieraantumisella** tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsen vuorovaikutussuhde vanhempansa vaikeutuu ja suhde etäännyy, ja **vieraannuttamisella** tarkoitetaan toimintaa, joka avioerotilanteessa johtaa lapsen vieraantumiseen toisesta vanhemmasta. Vastaa näkemystesi pohjalta, varmaa tietoa ei voi olla.

4. Miten yleistä lastensuojelun avohuollon eroperheissä lapsen merkittävä **vieraantuminen** toisesta vanhemmasta näkemystesi mukaan on?

- Sitä esiintyy suurimmassa osassa perheistä.
- Sitä esiintyy yli puolessa perheistä.
- Sitä esiintyy alle puolessa perheistä.
- Sitä esiintyy vain harvoissa perheistä.
- En ole havainnut sellaista (muihin kysymyksiin ei tällöin voi vastata, mutta tämän vastauksen lähettäminen on kuitenkin merkityksellistä).

5. Mistä syistä **vieraantumista** näkemystesi mukaan tapahtuu (valitse tärkeysjärjestyksessä 1-3 syytä tai voit myös valita kaksi tai kolme yhtä tärkeältä tuntuva syytä)?

	Tärkein tekijä	Toiseksi tärkein tekijä	Kolmanneksi tärkein tekijä
Vanhempien kotipaikan välinen pitkä etäisyys.	☐	☐	☐
Este, joka rajoittaa lapsen tapaamista (esim. sairaus, vapausrangaistus).	☐	☐	☐
Vanhemman haluttomuus tavata lasta.	☐	☐	☐
Toisen vanhemman tai hänen lähipiirinsä toteuttama vieraannuttaminen.	☐	☐	☐
Vieraantuvan vanhemman uuden elinkumppanin negatiivinen suhtautuminen lapseen.	☐	☐	☐
Lapsen haluttomuus tavata vanhempaa.	☐	☐	☐
Muu syy (kerro lomakkeen lopussa mikä).	☐	☐	☐

6. Onko **vieraantumisen** ja **vieraannuttamisen** esiintymisessä mielestäsi tapahtunut muutoksia (vastaa tähän vain, jos olet ollut sosiaalityöntekijä vähintään viisi vuotta)?

	Yleistynyt	Harvinaistunut	Ei muutosta
Vieraantuminen	☐	☐	☐
Vieraannuttaminen	☐	☐	☐

Pelkästään vieraannuttamiseen liittyvät kysymykset

7. Miten hyvin uskot havaitsevasi perheessä tapahtuvaa **vieraannuttamista**?

- Havaitsen todennäköisesti kaikki tai melkein kaikki tapaukset.
- Havaitsen todennäköisesti yli puolet tapauksista.
- Havaitsen todennäköisesti alle puolet tapauksista.
- Havaitsen todennäköisesti vain pienen osan tapauksista.
- En todennäköisesti havaitse vieraannuttamista, vaikka sitä tapahtuisikin.

8. Minkä ikäisiä vieraannuttamiselle altistuvat lapset suurimmaksi osin ovat?

- 0-5 -vuotiaita
- 5-10 -vuotiaita
- 10-15 -vuotiaita
- yli 15-vuotiaita

9. Kun havaitset vieraannuttamista, kumpi vanhempi vieraannuttaja on ja osallistuuko vieraannuttamiseen muita tahoja?

	Aina	Melko usein	Harvoin	Ei koskaan
Äiti	☐	☐	☐	☐
Isä	☐	☐	☐	☐
Vieraannuttavan vanhemman isovanhemmat	☐	☐	☐	☐
Vieraannuttavan vanhemman muut sukulaiset	☐	☐	☐	☐
Vieraannuttavan vanhemman uusi elinkumppani	☐	☐	☐	☐
Muu taho (kerro kyselyn lopussa mikä)	☐	☐	☐	☐

10. Mikä motiivi näkemyksesi mukaan vieraannuttajalla on tai miksi vieraannuttamista tapahtuu (valitse tärkeysjärjestyksessä 1-3 syytä/motiivia tai voit myös valita kaksi tai kolme yhtä tärkeältä tuntuvaa syytä)?

	Tärkein tekijä	Toiseksi tärkein tekijä	Kolmanneksi tärkein tekijä
Tarve kosta toiselle vanhemmalle.	☐	☐	☐
Vieraannuttajan persoonallisuushäiriö tai muu psyykinen syy.	☐	☐	☐
Tarve suojella lasta toiselta vanhemmalta tai hänen läheisiltään.	☐	☐	☐
Muu motiivi (kerro kyselyn lopussa mikä)	☐	☐	☐

11. Miten merkittävänä asiana pidät vieraannuttamista lastensuojelun avohuollon työkentässä?

- Se on yksi merkittävimmistä ongelmista
- Se on melko merkittävä ongelma.
- Se on aika vähäpätöinen ongelma.
- Sillä ei ole merkitystä.

12. Miten koet, että olet työssäsi voinut ehkäistä vieraannuttamista niissä tapauksissa, joissa olet sitä epäillyt tapahtuvan?

- Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista kaikissa tai melkein kaikissa tapauksissa.
- Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista noin puolessa tapauksista.
- Olen todennäköisesti pystynyt ehkäisemään vieraannuttamista vain harvoissa tapauksissa.
- En usko, että olen pystynyt vaikuttamaan siihen.
- En osaa sanoa.

13. Oletko havainnut lapsessa muutoksia tai piirteitä, jotka ovat todennäköisesti vieraannuttamisen aiheuttamia? Millaisia?

14. Onko vieraantuva vanhempi näkemyksesi mukaan yleensä tietoinen, että vieraannuttamista tapahtuu? Miten he silloin suhtautuvat asiaan tai toimivat?

15. Millaisten vihjeiden perusteella ja missä tilanteissa olet alkanut epäillä, että vieraannuttamista esiintyy?

16. Miten olet yrittänyt puuttua vieraannuttamiseen ja oletko kokenut, että erityisesti jokin tapa on ollut vaikuttava?

17. Ymmärtävätkö vieraannuttajat näkemyksesi mukaan, mitä haitallisia vaikutuksia toiminnasta voi lapselle olla?

18. Mitä haasteita vieraannuttamiseen puuttumisessa on ollut? Miten vieraannuttajat suhtautuvat tai kommentoivat, jos vieraannuttaminen otetaan esille?

19. Miten vieraannuttamisen ehkäisemistä voitaisiin kehittää?

20. Voiko SOTE-uudistus näkemyksesi mukaan jotenkin vaikuttaa vieraannuttamisen ehkäisyyn ja jos voi vaikuttaa niin miten?

21. Tähän voit tehdä lisäykset kysymyksiin 5 (muu syy vieraantumiselle), 9 (muu vieraannuttamista aiheuttava taho) ja 10 (muu motiivi vieraannuttamiseen). Jos olet havainnut muiden tahojen kuin toisen vanhemman osallistuvan vieraannuttamiseen, erityisen mielenkiintoisia olisivat näkemykset heidän motiiveistaan. Tähän voit myös kirjoittaa ajatuksia ja huomioita kysymyksistä tai muuta vieraannuttamiseen liittyvää.

15. Millaisten vihjeiden perusteella ja missä tilanteissa olet alkanut epäillä, että vieraannuttamista esiintyy?

16. Miten olet yrittänyt puuttua vieraannuttamiseen ja oletko kokenut, että erityisesti jokin tapa on ollut vaikuttava?

17. Ymmärtävätkö vieraannuttajat näkemyksesi mukaan, mitä haitallisia vaikutuksia toiminnasta voi lapselle olla?

18. Mitä haasteita vieraannuttamiseen puuttumisessa on ollut? Miten vieraannuttajat suhtautuvat tai kommentoivat, jos vieraannuttaminen otetaan esille?

19. Miten vieraannuttamisen ehkäisemistä voitaisiin kehittää?